

Univerza v Ljubljani

Pravna fakulteta

NAČELA USTAVNOSODNEGA ODLOČANJA

magistrsko diplomsko delo

Avtor: Aleš Kavčič

Mentor: Prof. dr. Igor Kaučič

Ljubljana, april 2016

POVZETEK

Postopek odločanja Ustavnega sodišča Republike Slovenije urejajo in usmerjajo pravna pravila in pravna načela, ki so določena v Ustavi Republike Slovenije, zakonih in mednarodnih virih. Tako kot v drugih pravnih postopkih tudi v postopku pred Ustavnim sodiščem veljajo temeljna ustavna procesna jamstva in nekatera specifična načela ustavnosodnega odločanja. Zaradi posebnega ustavnega položaja Ustavnega sodišča se pri načelih javnosti, neodvisnosti, nepristranskosti, kontradiktornosti in načelu kolegijskega odločanja pojavljajo posebnosti, nekatera klasična procesna jamstva pa zaradi narave odločanja in ustavnega položaja ne veljajo pred Ustavnim sodiščem. Postopek pred tem sodiščem se v večini primerov začne v skladu z dispozitivnim načelom, Ustavno sodišče pa ima tudi možnost, da postopek začne po načelu koneksitete. Za samo odločanje je najpomembnejše načelo sorazmernosti, s katerim Ustavno sodišče presoja ustavnost posegov v človekove pravice in temeljne svoboščine. Načelo pravnega interesa pa določa, kdo lahko poda pobudo za začetek postopka za oceno ustavnosti in zakonitosti.

Ključne besede: Ustavno sodišče Republike Slovenije, ustavnosodno odločanje, postopek, pravna načela, ustavna procesna jamstva, sorazmernost.

SUMMARY

The decision-making process of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia is regulated and directed by legal rules and principles provided for in the Constitution of the Republic of Slovenia, legal acts, and international legal sources. Like in any legal proceeding, the fundamental constitutional procedural guarantees and specific principles of constitutional decisions apply in proceedings before the Constitutional Court. The Court has a specific constitutional position, which is why some specificities can be observed in the principles of publicity, independence and objectivity, the adversarial principle, and the principle of collegiate decision-making. In addition, some of the typical procedural guarantees do not apply before the Constitutional Court. Proceedings before the Constitutional Court are usually initiated in line with the principle that the parties delimit the subject matter of the proceedings, while the Court has the option to initiate the proceeding in line with the principle of connection. However, the most important principle in the decision-making process is the principle of proportionality, which is used for considering the constitutionality of interferences with human rights and fundamental freedoms. As for the principle of legal interest, it stipulates who can provide an initiative for starting the process of reviewing constitutionality and legality.

Keywords: Constitutional Court of the Republic of Slovenia, constitutional decision-making, proceeding, legal principles, constitutional procedural guarantees, proportionality.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	1
2. POLOŽAJ IN POMEN USTAVNEGA SODIŠČA	3
3. POSTOPEK PRED USTAVNIM SODIŠČEM	6
4. USTAVNOSODNO ODLOČANJE	10
5. NAČELA USTAVNOSODNEGA ODLOČANJA	12
5.1 NAČELI USTAVNOSTI IN ZAKONITOSTI -----	15
5.2 NAČELO JAVNOSTI-----	17
5.3 NAČELI NEODVISNOSTI IN NEPRISTRANSKOSTI -----	19
5.4 NAČELO KONTRADIKTORNOSTI-----	23
5.5 NAČELO KOLEGIJSKEGA ODLOČANJA -----	26
5.6 NAČELO DISPOZITIVNOSTI IN RAZPRAVNO NAČELO-----	28
5.7 NAČELO OFICIALNOSTI IN NAČELO KONEKSITETE -----	30
5.8 NAČELO PRAVNEGA INTERESA IN PRAVOVARSTVENE POTREBE -----	32
5.9 NAČELO SORAZMERNOSTI-----	36
5.10 DOKONČNOST, NEPREKLICNOST IN OBVEZNOST ODLOČITEV USTAVNEGA SODIŠČA -----	39
5.11 NAČELO SAMOOMEJEVANJA USTAVNEGA SODIŠČA -----	41
6. SKLEP	43
7. LITERATURA IN VIRI	44
7.1 LITERATURA -----	45
7.2 PRAVNI VIRI-----	47
7.3 ODLOČBE IN SKLEPI USTAVNEGA IN VRHOVNEGA SODIŠČA REPUBLIKE SLOVENIJE -----	48
7.4 SODBE ESČP-----	49

1. UVOD

Postopek odločanja Ustavnega sodišča Republike Slovenije (v nadaljevanju: Ustavno sodišče) urejajo in usmerjajo tudi pravna načela. Nekatera izmed njih veljajo za vse sodne (kazenske, civilne) in upravne postopke, nekatera pa so značilna za ustavno procesno pravo in za postopke pred Ustavnim sodiščem. Tema magistrskega diplomskega dela so načela, ki jih Ustavno sodišče uporablja in upošteva pri svojem odločanju. Pri tem se osredotočam na najpomembnejša izmed njih.

Vsi postopki temeljijo na nekaterih pravnih pravilih in pravnih načelih. Ta se bodisi uporabljajo v celotnem postopku ali pa samo v posamezni fazi postopka.¹ Teorija ne daje enotnega odgovora na vprašanje, v čem je razlika med pravnimi pravili in pravnimi načeli. Poglavitna kakovostna razlika med njima je, po Pavčniku, v tem, da pravno načelo posreduje le vrednostno merilo ravnanja v pravnih razmerjih, pravno pravilo pa izraža tip vedenja in ravnanja v teh razmerjih.² Vrednostna merila so bodisi vsebovana v splošnih pravnih aktih ali pa gre za načela, ki so uveljavljena v pravni praksi oz. so sad znanstvenega sistemiziranja in preučevanja.³ Iz pravnih načel (tudi ustavnih načel) ni mogoče neposredno ustvarjati vsebine pravnih pravil. Tudi ustavna načela tako nimajo »nadustavnega pomena« in preko njih ne moremo spreminjati oz. prilagajati ustave, ampak mora biti le-ta kot celota usklajena.

Pravna načela se v širšem smislu lahko ujemajo s pravnimi pravili. O načelih v širšem smislu govorimo tedaj, ko ta izražajo temeljne pravne pojme in temeljna vodila, ki prevevajo določeno pravno področje. V širšem smislu so pravna načela deloma ali v celoti tudi nekatera izhodiščna vodila pravnih postopkov.⁴ Za takimi pravnimi načeli se pogosto »skriva« pravno pravilo oz. pravno načelo v ožjem smislu.⁵ V nadaljevanju se osredotočam na načela obeh vrst, v ožjem in širšem smislu, ki so najpomembnejša in najznačilnejša za postopke odločanja Ustavnega sodišča.

¹ Androjna, Kerševan (2015) *Upravno procesno pravo*. 74.

² Pavčnik (2011) *Teorija prava*. 122–128.

³ Prav tam.

⁴ Prav tam.

⁵ Prav tam.

Postopek pred Ustavnim sodiščem urejajo Ustava Republike Slovenije⁶ (v nadaljevanju Ustava), zakoni in mednarodni viri. Ustavno sodišče je prav tako zavezano standardom, ki jih vsebujejo zakonodaja, praksa ustavnega sodišča in tudi praksa Evropskega sodišča za človekove pravice (v nadaljevanju: ESČP).⁷ Načela ustavnosodnega odločanja bodo primerjana tudi z zahtevami pravice do poštenega postopka iz 6. člena Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljevanju: EKČP)⁸ ter pravice do poštenega sodnega varstva iz 23. člena Ustave.⁹

V prvem delu magistrskega diplomskega dela bodo predstavljeni ustavnopravni položaj in pomen Ustavnega sodišča ter razmerje Ustavnega sodišča do drugih vej oblasti. V drugem delu bodo strnjeno predstavljeni postopki odločanja Ustavnega sodišča, s poudarkom na postopku o oceni ustavnosti in zakonitosti ter postopku o ustavni pritožbi. Poleg tega bodo predstavljeni pomen in nekateri vidiki ustavnosodnega odločanja. Tretji, najobsežnejši del, pa bo predstavil in analiziral tipična načela, ki veljajo v postopku pred Ustavnim sodiščem.

⁶ Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 69/04, 69/04, 68/06, 47/13 in 47/13).

⁷ Longar (2005) *Quis custodiet ipsos custodiet?* *Revus* 54–63.

⁸ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP), Uradni list RS, MP, št. 7–41/1994.

⁹ Jambreč in Testen, komentar k 23. členu Ustave Republike Slovenije, v: Šturm (ur.), (2002) *Komentar Ustave Republike Slovenije*. 257–265.

2. POLOŽAJ IN POMEN USTAVNEGA SODIŠČA

Mavčič opredeljuje ustavno sojenje v širšem smislu kot »reševanje v sodni obliki določenih ustavnopravnih vprašanj, in to z namenom varstva ustave«. ¹⁰ Ustavno sojenje zagotavlja varovanje načela ustavnosti, načela prevlade ustave nad zakoni in drugimi akti. ¹¹ Ustanovitev najvišjih sodnih organov za varstvo ustavnosti in zakonitosti je povezana z razvojem ustavnosti na evropskem kontinentu. Elementi ustavnega sodstva so na evropskem področju obstajali že v srednjem veku; prvo, z ustavo ustanovljeno, ustavno sodišče z izključno pristojnostjo za presojo ustavnosti zakonov je bilo leta 1920 ustanovljeno v Avstriji. ¹² Največ držav je uvedlo sodno presojo ustavnosti neposredno po drugi svetovni vojni. Leta 1963 je zvezna ustava SFRJ uvedla sodno presojo ustavnosti na zvezni ravni in na ravni republik. ¹³

Poznamo več modelov sodobne ustavnosodne presoje. Najbolj razširjena sta t. i. »Ameriški« model (oz. *judicial review model*), po katerem ustavne zadeve presojuje vsa sodišča splošne pristojnosti (decentralizirana ali difuzna ustavnosodna presoja), in t. i. »Avstrijski« (kontinentalni) model, po katerem je urejeno tudi slovensko Ustavno sodišče. ¹⁴

Kontinentalni model sloni na Kelsnovem modelu iz leta 1920, ki temelji na povezavi med načelom prevlade ustave in načelom prevlade parlamenta. ¹⁵ V tem modelu ustavnosodno presojo izvajajo posebna ustavna sodišča s posebej kvalificiranimi sodniki ali vrhovna sodišča splošne pristojnosti (ali njihovi posebni oddelki) v posebnem postopku. ¹⁶ Gre torej za koncentrirano ustavnosodno presojo. Odločitve imajo praviloma učinek *erga omnes*. ¹⁷

Ustavno sodišče je bilo v Sloveniji uvedeno že z ustavo iz leta 1963, nova ustava pa mu je razširila pristojnosti in okrepila njegov položaj v sistemu državne oblasti. ¹⁸

¹⁰ Mavčič. V: Mavčič, Pavčnik (ur.) (2000) *Ustavno sodstvo*. 17.

¹¹ Prav tam.

¹² Prav tam, 18.

¹³ Prav tam, 19. Ustava Republike Slovenije iz leta 1963 je ustanovila prvo republiško ustavno sodišče.

¹⁴ Prav tam, 20.

¹⁵ Glej tudi: Kelsen (1920) *Die Verfassungsgesetze der Republik Österreich*.

¹⁶ Mavčič. V: Mavčič, Pavčnik (ur.) (2000) *Ustavno sodstvo*. 21.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 580.

Ustavno sodišče je po svojem ustavnem položaju najvišji organ sodne oblasti za varstvo ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin.¹⁹ Je neodvisen in samostojen državni organ in je glede na naravo svoje ustavne funkcije poseben organ v ustavnem sistemu (organ sui generis).²⁰ Ustava ga zato ne ureja v poglavju o državni ureditvi ali v podpoglavju o sodstvu, ampak določa pristojnosti in postopek pred Ustavnim sodiščem v posebnem VIII. Poglavju,²¹ natančneje pa to urejata Zakon o Ustavnem sodišču²² in Poslovnik Ustavnega sodišča.²³

Pristojnosti Ustavnega sodišča so določene z Ustavo, ta pa dopušča možnost, da se pristojnosti Ustavnega sodišča določijo tudi z zakonom.²⁴ Temeljno pristojnostno ureditev določa 160. člen Ustave, in sicer:

- pristojnost za odločanje o skladnosti zakonov, podzakonskih predpisov, predpisov lokalnih skupnosti in splošnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil z ustavo;
- pristojnost za odločanje o skladnosti podzakonskih predpisov, predpisov lokalnih skupnosti in splošnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil z zakoni, in v primeru splošnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil tudi o skladnosti s podzakonskimi predpisi;
- pristojnost za odločanje o skladnosti zakonov in drugih predpisov z ratificiranimi mednarodnimi pogodbami in s splošnimi načeli mednarodnega prava;
- pristojnost za odločanje o ustavnih pritožbah zaradi kršitev človekovih pravic;
- pristojnost za odločanje o sporih glede pristojnosti (med državo in lokalnimi skupnostmi ter med samimi lokalnimi skupnostmi, med sodišči in drugimi državnimi organi ter med Državnim zborom, predsednikom republike in Vlado);
- odločanje o protiustavnosti aktov in delovanju političnih strank.

Druge zadeve, ki so po določbah Ustave v pristojnosti Ustavnega sodišča, so odločanje o obtožbi zoper predsednika republike, predsednika Vlade ali ministra ter volilni spor za volitve poslancev Državnega zbora. Po določbah zakonov so v pristojnosti Ustavnega sodišča tudi preizkus odločitve Državnega zbora, da ne

¹⁹ Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 580.

²⁰ Prav tam.

²¹ Členi 160–167 Ustave.

²² Zakon o Ustavnem sodišču (ZUstS), Uradni list RS, št. 64/07 in 109/12.

²³ Poslovnik Ustavnega sodišča, Uradni list RS, št. 86/07, 54/10 in 56/11. O tem Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 580.

²⁴ Več o tem Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 586–588.

razpiše referendum o spremembi Ustave, presoja o ustavni dopustnosti zakonodajnega referenduma, volilni spor za volitve članov Državnega sveta in volitve poslancev Evropskega parlamenta iz Republike Slovenije, odločanje o dopustnosti lokalnega referenduma in odločanje o ustavnosti sklepa Državnega zbora o razpustitvi občinskega sveta ali razrešitvi župana.²⁵

Kot samostojen in neodvisen organ je Ustavno sodišče zunaj klasične trojne delitve oblasti (na zakonodajno, izvršilno in sodno), čeprav je v sistemu delitve oblasti organ sodne veje oblasti.²⁶ Ustavno sodišče ima v primerjavi z drugimi sodišči posebne pristojnosti.²⁷ Iz določitve pristojnosti Ustavnega sodišča v Ustavi in določitve njegovega položaja v ZUstS izhaja, da Ustavno sodišče ni sestavni del organizacijske piramide sodišč, ki imajo skupen vrh v Vrhovnem sodišču Republike Slovenije, ki je najvišje sodišče v državi.²⁸ Ustavno sodišče ni dodatna instanca sojenja v slovenskem sodnem sistemu, temveč je le najvišji organ sodne oblasti za varstvo ustavnosti, zakonitosti in človekovih pravic ter temeljnih svoboščin.²⁹

²⁵ Širše o tem Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 41–44.

²⁶ Širše o tem Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 580.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Tratnik. V: Kaučič (ur.) (2012) *Pomen ustavnosti in ustavna demokracija*. 103–109.

²⁹ Prav tam. Predmet presoje pred US niso kršitve materialnega in procesnega prava oz. ugotavljanje dejanskega stanja v postopkih pred sodišči.

3. POSTOPEK PRED USTAVNIM SODIŠČEM

Postopek pred Ustavnim sodiščem je urejen v ZUstS, nekatere določbe pa vsebujeta tudi Ustava in Poslovnik Ustavnega sodišča. ZUstS tudi določa, da se za postopkovna vprašanja, ki jih zakon ne ureja, smiselno uporabljajo določbe zakonov, ki glede na pravno naravo zadeve urejajo postopke pred rednimi sodišči.³⁰

Ustavno sodišče je sestavljeno iz devetih sodnikov, ki jih na predlog predsednika republike izvoli Državni zbor za dobo devetih let. Ustava določa tudi nezdržljivost funkcije, imuniteto in predčasno razrešitev ustavnega sodnika. Že Ustava v poglavju o Ustavnem sodišču določa, da Ustavno sodišče odloča z večino glasov vseh sodnikov (razen v posebnih primerih).³¹ O začetku postopka na podlagi ustavne pritožbe pa lahko odloča v ožji sestavi; ZUstS je določil, da o tem odloči senat treh ustavnih sodnikov.³²

Raznovrstne pristojnosti Ustavnega sodišča zahtevajo različno ureditev postopkov, ki jih lahko razvrstimo v dve skupini, in sicer na postopek presoje ustavnosti in zakonitosti predpisov ter druge posebne postopke.³³

Postopek pred Ustavnim sodiščem, v katerem se odloča o utemeljenosti zatrjevanih protiuštavnosti ali nezakonnosti, se začne z vložitvijo predvidenega pravnega sredstva ali na njegovi podlagi z odločitvijo Ustavnega sodišča.³⁴ Poznamo več pravnih sredstev, s katerimi se sproži postopek pred Ustavnim sodiščem, in sicer: zahtevo, pobudo, ustavno pritožbo, obtožbo predsednika republike, predsednika Vlade ali ministra, pritožbo, predlog in primere odločanja Ustavnega sodišča po uradni dolžnosti.³⁵

³⁰ 6. člen ZUstS.

³¹ 162. člen Ustave.

³² 54. člen ZUstS.

³³ Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 588. Drugi postopki so še kompetenčni spor, ugotavljanje odgovornosti predsednika republike, predsednika Vlade in ministrov, odločanje o protiuštavnosti aktov in delovanja političnih strank, volilni spor, referendumski spor, odločanje o ustavnosti razpustitve občinskega sveta in razrešitve župana ter presoja ustavnosti mednarodnih pogodb.

³⁴ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 71–74.

³⁵ Prav tam.

Krivic za glavno pristojnost Ustavnega sodišča šteje presojo oz. oceno ustavnosti in zakonitosti predpisov.³⁶ ZUstS tudi določa, da se ureditev postopka za oceno ustavnosti in zakonitosti smiselno uporablja tudi za postopek o drugih zadevah iz pristojnosti Ustavnega sodišča, če ni z zakonom drugače določeno.³⁷ Ustavno sodišče ocenjuje ustavnost in zakonitost predpisov na podlagi zahteve.³⁸ Zahtevo lahko podajo pooblaščen predlagatelji, ki so navedeni v 23.a členu ZUstS. Primerjalno-pravno je seznam možnih predlagateljev zelo širok.³⁹ Glavne faze postopka presoje ustavnosti in zakonitosti, kot jih določa ZUstS, so pripravljalni postopek, obravnavanje in odločanje. Tem trem glavnim fazam postopka je v določenih primerih treba dodati še posebno »predfazo« – postopek preizkusa pobude.⁴⁰

Pobuda je pravno sredstvo, s katerim se predlaga rešitev spora glede pristojnosti, začetek postopka za oceno ustavnosti aktov in delovanja političnih strank ter tudi začetek postopka za oceno ustavnosti in zakonitosti predpisov.⁴¹ Pobudo za začetek postopka presoje ustavnosti in zakonitosti lahko poda vsakdo, vendar mora izkazati svoj pravni interes. Ta je podan, če predpis neposredno posega v pobudnikove pravice, pravne interese oz. njegov pravni položaj.⁴² Krivic se zavzema za ukinitvev instituta pobude, saj pomeni »nelogično podvajanje možnosti, ki so že tako podane z ustavno pritožbo.«⁴³

Procesne predpostavke za oceno ustavnosti in zakonitosti predpisov so pristojnost, upravičeni predlagatelj, popolnost vloge, pravni interes in izpodbijanje podzakonskih predpisov v določenem roku.⁴⁴ Ustavno sodišče pobudo preizkusi tudi z vidika utemeljenosti zatrjevanih protiustavnosti ali nezakonitosti. ZUstS v 26. členu omogoča, da Ustavno sodišče zavrne pobude, ki so očitno neutemeljene ali če od odločitve ni pričakovati rešitve pomembnega pravnega vprašanja. Ustavno sodišče lahko v postopku izda razveljavitveno odločbo in odločbo o odpravi predpisa,

³⁶ Krivic. V: Mavčič, Pavčnik (ur.) (2000) *Ustavno sodstvo*. 47.

³⁷ 49. člen ZUstS.

³⁸ 22. člen ZUstS.

³⁹ Krivic. V: Mavčič, Pavčnik (ur.) (2000) *Ustavno sodstvo*. 100.

⁴⁰ Prav tam, 47.

⁴¹ Prav tam.

⁴² 24. člen ZUstS.

⁴³ Krivic. V: Mavčič, Pavčnik (ur.) (2000) *Ustavno sodstvo*. 118. Prim. predlog spremembe Ustave iz leta 2008. Širše o tem Kaučič, Pavlin, Bardutzky (ur.) (2011) *Ustavna reforma ustavnega sodstva*.

⁴⁴ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 96–126.

ugotovitevno odločbo o neskladnosti (ali skladnosti) z Ustavo in interpretativno (razveljavitevno-razlagalno) odločbo oz. odloči z vmesnim ali končnim sklepom.⁴⁵

Postopki pred Ustavnim sodiščem se razlikujejo po tem, ali so enofazni ali dvofazni, tj. ali je pred začetkom postopka potreben tudi preizkus pravnega sredstva, ki poleg preizkusa procesnih predpostavk zajema tudi začetni preizkus utemeljenosti zatrjevanih protiustavnosti oz. nezakonnosti.⁴⁶ Tega preizkusa ni pri postopku za oceno ustavnosti oz. zakonitosti predpisov na podlagi vložene zahteve pooblaščenih predlagateljev, če ta izpolnjuje procesne predpostavke.⁴⁷ Drugače pa je pri postopku, ki se začne z vložitvijo pobude, saj se s tem začne le postopek za preizkus pobude, kar je šele prva faza postopka pred Ustavnim sodiščem. Če Ustavno sodišče sprejme pobudo, začne postopek za oceno ustavnosti oz. zakonitosti akta in pobudo obravnava v drugi fazi postopka – v pripravljalnem postopku.⁴⁸ Postopek z ustavno pritožbo je vselej dvofazen, tudi tu je prva faza postopka preizkus ustavne pritožbe.⁴⁹

Z ustavno pritožbo se zaradi kršitve človekove pravice ali temeljne svoboščine izpodbija posamični akt državnega organa, organa lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil, s katerim je odločeno o pravici, obveznosti ali pravni koristi posameznika ali pravne osebe.⁵⁰ Ustavno sodišče najprej odloča o zavrženju oz. sprejemu ustavne pritožbe, kar pomeni, da se ustavna pritožba najprej preizkusi po merilih, določenih v ZUstS. Ustavna pritožba je posebno pravno sredstvo, ki je namenjeno zagotovitvi spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.⁵¹ Procesne predpostavke za odločanje o ustavni pritožbi, ki morajo biti izpolnjene ves čas postopka, so popolnost vloge, pristojnost, pravni interes, izčrpanost pravnih sredstev, pravočasnost vložitve in vložiti jo mora upravičena oseba. Novela ZUstS iz leta 2007 je zaradi hude preobremenjenosti Ustavnega sodišča dodala 55.a člen, ki je določil primere, v katerih je ustavna pritožba praviloma nedovoljena (gre za manj pomembne zadeve), izjemoma pa je tudi v teh primerih mogoče odločanje Ustavnega sodišča.⁵²

⁴⁵ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 176–185. Širše o interpretativnih odločbah Nerad (2007) *Interpretativne odločbe Ustavnega sodišča*.

⁴⁶ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 77.

⁴⁷ Prav tam.

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ 50. člen ZUstS.

⁵¹ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 189–234.

⁵² Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o ustavnem sodišču (ZUstS-A), Uradni list RS, št. 51/07.

Če procesne predpostavke niso podane, Ustavno sodišče pobude, zahteve ali pritožbe zavrže.⁵³

ZUstS določa tudi tri primere, ko Ustavno sodišče na podlagi lastne odločitve presoja akte, ki s pravnim sredstvom niso bili izpodbijani, torej odloča po uradni dolžnosti po načelu koneksitete. Presoja lahko ustavnost predpisa, na katerem temelji sodna odločba, ki je izpodbijana z ustavno pritožbo, predpis povezan z odločanjem o sporu glede pristojnosti in v postopku za oceno ustavnosti ali zakonitosti predpisa lahko pod določenimi pogoji presoja določbe, ki niso bile izpodbijane.⁵⁴

Poleg tega pa se na podlagi zahteve odloča tudi v sporih glede pristojnosti, pri oceni ustavnosti aktov in delovanja političnih strank, pri preizkusu odločitve Državnega zbora, da ne razpiše ustavno-revizijskega referendum, presoji ustavnosti zakonodajnega referendum, presoji ustavnosti in zakonitosti lokalnega referendum ter presoji ustavnosti sklepa Državnega zbora o razpustitvi občinskega sveta ali razrešitvi župana.⁵⁵

Ustavno sodišče sprejema odločitve v obliki odločb, mnenj in sklepov.⁵⁶ Odločbe so odločitve Ustavnega sodišča, izdane po izvedenem pripravljalnem postopku oz. v postopku odločanja, s katerimi Ustavno sodišče odloči o glavni stvari v zadevah iz svoje pristojnosti. Glede na vsebino in pravni učinek ločimo več vrst odločb Ustavnega sodišča.⁵⁷ Mnenje izreče Ustavno sodišče pri oceni ustavnosti mednarodne pogodbe v postopku njene ratifikacije. Mnenje ima enako pravno naravo kot odločba.⁵⁸ Ustavno sodišče odloča s sklepi o obstoju procesnih predpostavk, o utemeljenosti pravnega sredstva v fazi postopka za njegov preizkus in o procesnih vprašanjih.⁵⁹

⁵³ 25. in 55.b člen ZUstS.

⁵⁴ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 72–74.

⁵⁵ Prav tam, 71–74.

⁵⁶ Prav tam, 78–80.

⁵⁷ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 78 in Testen. V: Mavčič, Pavčnik (ur.) (2000) *Ustavno sodstvo*. 213–248.

⁵⁸ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 78.

⁵⁹ Prav tam, 79.

4. USTAVNOSODNO ODLOČANJE

Pavčnik pojasnjuje, da ima ustavno sodišče pomembno vlogo pri ugotavljanju in sooblikovanju temeljev prava.⁶⁰ S stališča razlage ustave sta po njegovem mnenju pomembni zlasti dve vrsti ustavnosodnih odločitev, in sicer odločitve, s katerimi ustavno sodišče ugotavlja, kaj ustava pomeni, oz. ugotavlja njeno vsebino, in odločitve, katerih namen je, da ustavno sodišče presodi, kakšne so možnosti in kje so meje, ki jih ustavni okvir še dopušča.⁶¹ Če gre za prvo skupino odločitev, je naloga ustavnega sodišča, da avtoritativno ugotovi, za katero ustavnopravno pravilo gre in kakšna je njegova vsebina. Pri drugi skupini odločitev pa ustavno sodišče ni pristojno, da vsebinsko zapolnjuje pomensko odprti pravni prostor (ustavno sodišče presoja le o tem, do kod sega ustavni okvir).⁶² Pri tej skupini odločitev je soglasno stališče, da ustavno sodišče ni pristojno presoјati, ali je zakonska ureditev vsebinsko primerna in da v tem obsegu velja strogo načelo samoomejitve (angl. »Judicial self-restraint«).⁶³ To načelo ustavnemu sodišču prepoveduje opravljati vlogo, ki jo ima zakonodajalec. Ustavno sodišče torej le pove, ali je vsebina zakona v okvirjih, ki so ustavno možni, kakšna pa naj ta vsebina bo, je vprašanje, o katerem odloča zakonodajalec.⁶⁴

Po Pavčnikovem mnenju za razumevanje ustave veljajo iste načelne težave in pomisleki kot za razumevanje pravnih besedil nasploh.⁶⁵ Kot skupne dileme omenja pomensko odprtost razlagalnih argumentov, odprti krog razlagalnih argumentov in ohlapna razmerja med razlagalnimi argumenti. Pri klasičnih (»Savignyjevih«) razlagalnih argumentih zazna posebnosti v stiku z ustavnim besedilom. Klasične razlagalne argumente pa dopolni z nekaterimi drugimi argumenti in vidiki razumevanja ustave, ki posebej upoštevajo njeno naravo in sporočilnost.⁶⁶ To so predvsem narava in jezik ustave, posebna teža pravnih načel, temeljne človekove pravice kot vsebinsko merilo ustave ter vloga ustavnosodne prakse in pravne teorije.

⁶⁰ Pavčnik. V: Mavčič, Pavčnik (ur.) (2000) *Ustavno sodstvo*. 391–399.

⁶¹ Prav tam.

⁶² Prav tam.

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ Pavčnik (2013) *Argumentacija v pravu*.

⁶⁶ Prav tam.

Za Terška ustavnosodno odločanje pomeni predvsem »avtoritativno interpretiranje določb ustave in s tem reševanje sporov o ustavnosti (podustavnih) pravnih norm ali raznovrstnih ravnanj (aktov) nosilcev javne oblasti. Ustavna sodišča interpretirajo določbe ustave in na ta način opredeljujejo njihovo vsebino, varujejo človekove pravice in svoboščine, nadzirajo ustavnost zakonodajnih aktivnosti državne oblasti, (ustavnopravno) legitimizirajo politiko države in z izvajanjem svoje »pedagoške avtoritete« oblikujejo sorazmerno konkretne kriterije za ustavno sprejemljivo sprejemanje bodočih zakonodajnih in upravnih odločitev.«⁶⁷ Ustavnosodno odločanje vsebuje tudi elemente političnosti, hkrati pa gre za ustvarjanje prava. Ustavno sodišče tako opravlja tudi funkcijo t. i. pozitivnega zakonodajalca.⁶⁸ Za varovanje človekovih pravic je sodni aktivizem legitimen in nujen spremljevalec ustavnosodnega odločanja, hkrati pa je potrebno tudi ustavnosodno samoomejevanje (»self-restraint«).⁶⁹ V procesu ustavnopravnega odločanja poleg ustavnih sodišč sodelujejo tudi druga sodišča, parlament, vlada, upravni organi in zainteresirana javnost, pa tudi ne-sodni organi. Ustavno pravo naj bi bilo tudi v središču vsakokratnega sprejemanja odločitev s strani organov, ki *a priori* ne izvajajo sodne funkcije.⁷⁰

Pomembno in pogosto polemično vprašanje ustavnosodnega odločanja je vprašanje odnosa med ustavnim sodiščem in politiko. Cerar trdi, da je prav ta vidik v veliki meri odločilen za uveljavljanje načela pravne države v demokratični družbi.⁷¹ Ustavno sodišče je tisti nosilec pravne zavesti, ki lahko najbolj neposredno preprečuje nekatere politično motivirane odklone od ustavne ureditve.⁷² Obenem pa je ustavno sodišče zaradi svojega specifičnega ustavnega položaja izpostavljeno skušnjavi, da ravna nedopustno politično.

⁶⁷ Teršek (2004) Ustavna demokracija in konstitucionalizem. V: *10. dnevi javnega prava*. 451–474.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Prav tam.

⁷¹ Cerar (1997) Slovensko ustavno sodišče. *Teorija in praksa* 953–968.

⁷² Prav tam.

5. NAČELA USTAVNOSODNEGA ODLOČANJA

Ustavno sodišče pri odločanju zavezujejo ustavna načela iz poglavja Ustave o temeljnih človekovih pravicah in svoboščinah (kot npr. načelo človekovega dostojanstva, načelo enakosti), poleg tega pa tudi ustavna načela iz splošnih in organizacijskih določb Ustave (npr. načela demokratične, pravne in socialne države). Tako kot redna sodišča tudi Ustavno sodišče zavezujejo določbe Ustave, iz katerih izhajajo temeljna načela sodnega odločanja in ustavna procesna jamstva, ki jih mora zagotavljati vsak pošten postopek.⁷³ Temeljna načela delovanja sodišč so načelo zakonitosti, načelo neodvisnosti, načelo večstopnosti, načelo stalnosti in načelo javnosti.⁷⁴ Druga načela sojenja pa so načelo odločanja brez nepotrebnega odlašanja, načelo naravnega sodnika, načelo zbornosti in načelo sodnika posameznika ter načelo instančnosti.⁷⁵

Zaradi posebnega ustavnega položaja Ustavnega sodišča se pri njegovem delovanju pri nekaterih načelih pojavljajo določene posebnosti in razlike, predvsem pri načelih instančnosti, zakonitega sodnika in načelu zbornosti.⁷⁶ Že sam položaj Ustavnega sodišča kot najvišjega organa sodne oblasti za varstvo ustavnosti in človekovih pravic onemogoča uveljavitev načela instančnosti, saj nad Ustavnim sodiščem ni višje stopnje in ni mogoča pritožba na hierarhično višji organ. Tudi Ustavno sodišče samo odloča le na eni sami stopnji.⁷⁷ Prav tako pa Ustavno sodišče ni navadno instančno sodišče za pritožbe zoper odločbe rednih sodišč. Posebnost odločanja Ustavnega sodišča je tudi v tem, da so v postopku pred Ustavnim sodiščem vsi ustavni sodniki zakoniti sodniki. Pri odločanju Ustavnega sodišča je poudarjeno načelo zbornosti. Ustavno sodišče tako vse vsebinske odločitve sprejema plenarno ali v senatih.⁷⁸

⁷³ 22., 23., 24. in 25. člen Ustave. O tem Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 55.

⁷⁴ 23., 24., 125., 126. in 128. člen Ustave. O tem Tratnik. V: Kaučič (ur.) (2012) *Pomen ustavnosti in ustavna demokracija*. 103–109.

⁷⁵ Členi 125–134 Ustave. O tem Tratnik. V: Kaučič (ur.) (2012) *Pomen ustavnosti in ustavna demokracija*. 103–109.

⁷⁶ Tratnik. V: Kaučič (ur.) (2012) *Pomen ustavnosti in ustavna demokracija*. 103–109.

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ Prav tam.

Poleg teh so pomembna tudi načela, ki so značilna prav za postopke pred Ustavnim sodiščem. Ta načela niso eksplicitno zapisana v Ustavi ali ZUstS, lahko pa se izpeljejo iz zakonskih in ustavnih določb ter iz položaja Ustavnega sodišča.

Prav tako kot za druge sodne postopke tudi za postopek pred Ustavnim sodiščem velja načelo sojenja v razumnem roku. Glede tega vprašanja obstaja nekaj sodne prakse ESČP. ESČP je že večkrat odločilo, da morajo biti tudi postopki pred ustavnimi sodišči v skladu s 6. členom EKČP in tako tudi v skladu z načelom sojenja v razumnem roku, če izid postopka pred ustavnim sodiščem vpliva na rešitev spora pred rednimi sodišči.⁷⁹ V zadevi *Süssmann proti Nemčiji*⁸⁰ je glede tega odločilo, da zaradi vloge ustavnega sodišča kot varuha ustave upošteva drugačne okoliščine glede prekoračitve razumnega roka odločanja, potrdilo pa je, da 6. člen EKČP velja tudi v postopku predhodnega odločanja o sprejemu ustavne pritožbe v obravnavo.

Tako kot za druge (kazenske, civilne in upravne) sodne postopke veljajo tudi za ustavni proces določena pravna načela. Zakon o splošnem upravnem postopku tako določa naslednja temeljna načela, ki veljajo v upravnem postopku: načelo zakonitosti, načelo pomoči neuki stranki, načelo materialne resnice, načelo zaslišanja stranke, načelo proste presoje dokazov, dolžnost govoriti resnico, načelo samostojnosti pri odločanju, pravica pritožbe oz. načelo instančnosti in načelo ekonomičnosti postopka.⁸¹ Za kazenski postopek velja omeniti pomembna ustavna načela kazenskega procesnega prava, predvsem načelo pravičnosti, prepoved ponovnega sojenja o isti stvari, načelo domneve nedolžnosti in temeljna načela, ki določajo predpostavke za omejevanje človekovih pravic v kazenskem postopku.⁸² Zakon o pravdnem postopku našteva načelo zakonitosti, načelo dispozitivnosti in oficialnosti, razpravno in preiskovalno načelo, načelo materialne resnice, načelo proste presoje dokazov, načelo obojestranskega zaslišanja, načelo ustnosti in pismenosti, načelo neposrednosti, načelo pravnega interesa, načelo ekonomičnosti, načelo javnosti, načelo pomoči prava neuki stranki, načelo prirejenosti postopkov ter

⁷⁹ Glej Klein v Germany, App.No. 33379/96 z dne 27. 7. 2000, Ruiz-Mateos v Spain, App. No. 12952/87 z dne 23. 6. 1993.

⁸⁰ *Süssmann v Germany*, App. No. 20024/92 z dne 16. 9. 1996.

⁸¹ Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP), Uradni list RS, št. 24/06 – uradno prečiščeno besedilo, 105/06 – ZUS-1, 126/07, 65/08, 8/10 in 82/13,

glej tudi Androjna, Kerševan (2015) *Upravno procesno pravo*.

⁸² Dežman, Erbežnik (2003) *Kazensko procesno pravo Republike Slovenije*. 220–235.

načelo vesti in poštenja v civilnem postopku.⁸³ Našteta načela Ustavno sodišče smiselno uporablja tudi v postopkih pred Ustavnim sodiščem, posebej pri vprašanih postopka, ki niso urejena v ZUstS.⁸⁴ Pri tem uporablja različna načela glede na pravno naravo zadeve.

V literaturi je kot temeljna načela ustavnosodnega odločanja možno zaslediti načela javnosti, kontradiktornosti, neodvisnosti in nepristranskosti, kolegijskega odločanja, načelo dispozitivnosti in razpravno načelo, načelo pravnega interesa in pravovarstvene potrebe ter načelo dokončnosti.⁸⁵ Poleg teh bodo v nadaljevanju predstavljena in obdelana še načeli ustavnosti in zakonitosti kot osnovni načeli delovanja sodnih organov v pravni državi, načelo samoomejevanja Ustavnega sodišča, ki zamejuje poseganje Ustavnega sodišča v zadeve znotraj svojih ustavnih pristojnosti, načelo oficialnosti v povezavi z načelom koneksitete, ki dopolnjuje načelo dispozitivnosti, ter ključno načelo vsebinskega odločanja Ustavnega sodišča – načelo sorazmernosti. Najprej bodo predstavljena temeljna ustavna načela in procesna jamstva ter nato načela, ki so značilna za delovanje Ustavnega sodišča, vključno z načelom sorazmernosti.

⁸³ Zakon o pravdnem postopku (ZPP), Uradni list RS, št. 73/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08 – ZArbit, 45/08, 111/08 – odl. US, 57/09 – odl. US, 12/10 – odl. US, 50/10 – odl. US, 107/10 – odl. US, 75/12 – odl. US, 40/13 – odl. US, 92/13 – odl. US, 10/14 – odl. US, 48/15 – odl. US, 6/17 – odl. US in 10/17.

⁸⁴ 6. člen ZUstS.

⁸⁵ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 55–70.

5.1 Načeli ustavnosti in zakonitosti

Načeli ustavnosti in zakonitosti sta eni izmed temeljnih načel, ki vplivajo na odločanje vseh državnih organov. Načelo zakonitosti je glavno načelo našega pravnega reda, ki izključuje samovoljo državnih organov.⁸⁶ Obe načeli sta najpomembnejši sredstvi za uresničevanje pravnega reda in njegove družbenopolitične funkcije, enako pa zavezujeta organe, ki izvršujejo javno oblast in posameznike.⁸⁷ V literaturi ju v širšem pomenu opredeljujejo kot skladnost ravnanja vseh in vsakogar z ustavnimi in zakonskimi normami, ki to ravnanje urejajo. V ožjem pomenu pa zajemata skladnost splošnih in posamičnih aktov z ustavo in zakoni.⁸⁸ Procesni vidik načela zakonitosti je, da sodišče ravna po procesnem redu, ki ga ureja zakon.⁸⁹ Načeli se običajno obravnavata skupaj, saj se dopolnjujeta in sta vsebinsko tesno povezani. Ustavnost je tako pravni temelj zakonitosti, zakonitost pa konkretizacija ustavnosti.⁹⁰

Načelo ustavnosti je temeljno načelo sodobne pravne države, saj je ustava v formalnem pomenu izhodiščni pravni akt, ki ima najvišjo stopnjo pravne veljave.⁹¹ Načelo ustavnosti v ožjem pomenu pomeni skladnost zakonov in drugih splošnih aktov z ustavo. V širšem pomenu pa pomeni tudi obveznost vsakogar, da pri sprejemanju in izvrševanju pravnih in materialnih aktov ravna v skladu z ustavo.⁹²

Ustavnost se loči na materialno in formalno. Materialna pomeni skladnost zakona ali predpisa z ustavo glede njegove vsebine, formalna ustavnost pa je skladnost glede oblike in postopka sprejemanja tega akta.⁹³ Načelo ustavnosti poleg teh sestavin predpostavlja tudi spoštovanje načela delitve oblasti in nadzor nad spoštovanjem ustavnih načel, kar pa je najpomembnejša funkcija ustavnega sodišča.⁹⁴ Za uveljavljanje načela ustavnosti sta pomembni zlati dve načeli, in sicer načelo supremacije ustave, ki predvideva podrejanje vseh pravnih aktov ustavi kot

⁸⁶ Androjna, Kerševan (2015) *Upravno procesno pravo*. 79.

⁸⁷ Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 562.

⁸⁸ Prav tam, 563.

⁸⁹ Ude (2002) *Civilno procesno pravo*. 107.

⁹⁰ Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 563.

⁹¹ Prav tam.

⁹² Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 564.

⁹³ Prav tam.

⁹⁴ Prav tam.

hierarhično najvišjemu pravnemu aktu in načelo funkcionalne ustavnosti, ki določa, da mora biti vsaka oblast (tudi najvišja) podrejena in omejena z ustavo.⁹⁵

Načelo zakonitosti dopolnjuje načelo ustavnosti, pomeni pa predvsem obveznost vsakogar, da pri sprejemanju in izvrševanju pravnih aktov in materialnih dejanj izhaja iz zakona. V ožjem pomenu pa pomeni skladnost podzakonskih predpisov in drugih pravnih aktov z zakoni.⁹⁶ Prav tako kot načelo ustavnosti ima tudi načelo zakonitosti več oblik, in sicer prav tako formalno in materialno zakonitost ter se uresničuje z načeli supremacije zakona in funkcionalne zakonitosti.⁹⁷ Zakoni morajo biti skladni tako z ustavo kot tudi s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z ratificiranimi mednarodnimi pogodbami.⁹⁸ Pomemben del načela zakonitosti so še nekatera druga pravna pravila, predvsem promulgacija in publikacija zakonov in drugih predpisov, vakacijski rok in prepoved retroaktivnosti pravnih aktov.⁹⁹

Najpomembnejša naloga Ustavnega sodišča je to, da je najvišji sodni varuh ustavnosti in zakonitosti. Za uresničevanje te naloge ima na voljo oceno ustavnosti in zakonitosti zakona ali drugega predpisa, ki ga izdajo državni organi, poleg tega pa tudi druge naloge, ki jih opravlja, kot so odločanje v volilnih sporih, odločanje o odgovornosti predsednika republike ipd. Prav tako pa z odločanjem o ustavnih pritožbah skrbi za presojanje ustavnosti in zakonitosti posamičnih aktov državnih organov proti posameznikom. Načeli ustavnosti in zakonitosti z druge strani tudi omejujeta Ustavno sodišče in preprečujeta sodniško samovoljo. Ker Ustavno sodišče nima nad seboj hierarhično višjega organa, je prav to še toliko bolj pomembno. V skladu z načeli ustavnosti in zakonitosti mora tako Ustavno sodišče odločati le v skladu s pristojnostmi in položajem, ki ga urejajo Ustava in zakoni.

⁹⁵ Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 565.

⁹⁶ Prav tam, 566.

⁹⁷ Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 567.

⁹⁸ 8. člen Ustave.

⁹⁹ Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 568–571.

5.2 Načelo javnosti

Načelo javnosti zagotavlja javnost dela sodišč. To pomeni, da je delo sodišč javno, da so obravnave javne in da se sodbe izrekajo javno.¹⁰⁰ Načelo javnosti sodnega odločanja je določeno v 24. členu Ustave:

»Sodne obravnave so javne. Sodbe se izrekajo javno. Izjeme določa zakon.«

Javnost sojenja ureja tudi Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, in sicer v 6. členu, ki določa pravico do poštenega sojenja. Po tem členu ima vsakdo pravico, da o njegovih civilnih pravicah in obveznostih ali kazenskih obtožbah pravično in javno ter v razumnem roku odloča neodvisno in nepristransko z zakonom ustanovljeno sodišče. Sodba mora biti izrečena javno. Kakor velja za vse človekove pravice in temeljne svoboščine, tudi pravica javnosti sojenja ni absolutna.¹⁰¹ Tako Ustava kot tudi EKČP dopuščata zakonodajalcu možnost, da pravico javnosti sojenja omeji. EKČP v prvem odstavku 6. člena določa, da je javnost lahko iz sojenja izločena v interesu morale, javnega reda ali državne varnosti, zaradi koristi mladoletnikov ali varovanja zasebnega življenja strank ter če bi javnost sojenja škodovala interesom pravičnosti.

ZUstS v 3. členu določa, da je delo Ustavnega sodišča javno v skladu z zakonom. Javnost odločanja Ustavnega sodišča je pomembna zaradi precedenčnega učinka in zaradi tega, ker imajo odločitve Ustavnega sodišča lahko posledice za veliko število naslovnikov. Poleg tega mora biti Ustavno sodišče kot državni organ, tako kot drugi državni organi, podvrženo nadzoru javnosti.¹⁰²

Člen 29 ZUstS daje možnost Ustavnemu sodišču, da odloči, ali bo zadevo obravnavalo na nejavni seji ali na javni obravnavi. V 35. členu nato določa, da predsednik Ustavnega sodišča lahko razpiše javno obravnavo na lastno pobudo ali na predlog udeležencev v postopku. Mora pa jo razpisati na predlog treh ustavnih sodnikov. Na javno obravnavo so vabljeni udeleženci v postopku, njihovi

¹⁰⁰ Grad. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 542. Ločimo pojma splošne javnosti in javnosti za stranke. Bistvo zadnjega je v tem, da smejo stranke sodelovati na obravnavi tudi tedaj, kadar je splošna javnost izključena. Širše o tem Ude (2002) *Civilno procesno pravo*. 129.

¹⁰¹ Čebulj, komentar k 24. členu Ustave, v: Šturm (ur.) (2002) *Komentar Ustave Republike Slovenije*. 270.

¹⁰² Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 57–60.

pooblaščenca, predstavniki oz. zastopniki in druge osebe, za katere Ustavno sodišče meni, da je njihova udeležba potrebna. Ustavno sodišče pa lahko z obrazloženim sklepom izključi javnost obravnave ali njenega dela, če to zahtevajo razlogi morale, javnega reda, varnosti države ali pravic zasebnosti. Zakon določa obvezno javno obravnavo v postopku ugotavljanja odgovornosti predsednika republike, predsednika Vlade ali ministrov.¹⁰³ Ustavno sodišče vedno sprejema odločitve na nejavnih sejah, kljub temu da so obravnave lahko javne. V primeru, da je bila opravljena javna obravnavo, pa lahko o odločitvi glasujejo le sodniki, ki so bili na njej prisotni.¹⁰⁴ Odločitve Ustavnega sodišča so javne, vključno s poimenskim seznamom glasovanja in morebitnimi ločenimi mnenji, ki jih napišejo ustavni sodniki. Javnost odločb in sklepov Ustavnega sodišča se zagotavlja z objavo na spletni strani in z objavo v uradnem listu.

Javnost dela Ustavnega sodišča ureja tudi Poslovník Ustavnega sodišča. V 23. členu določa, da se javnost dela Ustavnega sodišča zagotavlja zlasti z javno predstavitvijo letnega poročila o delu Ustavnega sodišča in s tiskovnimi konferencami, poleg tega pa Ustavno sodišče tudi zagotavlja javnost izdanih odločb in sklepov z njihovo objavo v Zbirki odločb in sklepov Ustavnega sodišča, z objavo na spletni strani ter v računalniško podprtih informacijskih sistemih. Poslovník ureja tudi ustno razglasitev odločitve, ki je vedno javna.¹⁰⁵

¹⁰³ 64. člen ZUstS.

¹⁰⁴ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 57–60.

¹⁰⁵ 54. člen Poslovníka Ustavnega sodišča.

5.3 Načeli neodvisnosti in nepristranskosti

Načeli neodvisnosti in nepristranskosti zagotavljata nepristransko sojenje in odločanje sodnih organov. Grad načelo neodvisnosti smatra kot nedvomno temeljno načelo za delovanje sodstva.¹⁰⁶ Sodnikom mora biti zagotovljeno, da delujejo neodvisno in brez omejitev ter da so zavarovani pred pritiski in vplivi ter vsakim vmešavanjem v njihovo delo.¹⁰⁷ Načelo neodvisnosti velja tudi za delo in položaj Ustavnega sodišča. Ustava zagotavlja pravico do sodnega varstva pred neodvisnim sodiščem v 23. členu, prav tako je ta pravica zagotovljena tudi v 6. členu EKČP, ki zagotavlja pravico do poštenega sojenja. Ustava vsebuje tudi določbo v poglavju o sodstvu, in sicer v 125. členu, ki določa, da so sodniki vezani na ustavo in zakon ter pri opravljanju sodniške funkcije neodvisni. Neodvisnost sodnikov je zagotovljena tudi v Zakonu o sodiščih.¹⁰⁸

Pavčnik sodniško neodvisnost razčlenjuje na vsebinsko (funkcionalno) in personalno (organizacijsko) neodvisnost, vsebinsko neodvisnost pa nadalje razčleni na neodvisnost od zakonodajnega telesa, od izvršilno-upravnih organov, od sodne oblasti in od družbe.¹⁰⁹ Ustavno sodišče ima zagotovljen ustavnopravni položaj, ki mu v razmerju do naštetih zagotavlja neodvisnost. Pavčnik pa opozarja, da je nedopustno, da bi predvsem drugi državni organi izvajali pritisk ali kakor koli hoteli vplivati na odločitev sodišča v konkretnem primeru. To velja še toliko bolj za odločanje Ustavnega sodišča, saj je velikokrat prav v teh primerih skušnjava vplivanja oz. izvajanja pritiska na Ustavno sodišče še toliko večja.

Personalna neodvisnost se kaže predvsem v tem, da ima sodnik podane pogoje, da odloča brez kakršnih koli pritiskov in omejitev, ki bi ga utesnjevali pri delu.¹¹⁰ Za neodvisnost Ustavnega sodišča so pomembni predvsem način izvolitve ustavnih sodnikov, sodniška imuniteta, nezdružljivost in prenehanje funkcije. Ustava določa,

¹⁰⁶ Grad. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 538.

¹⁰⁷ Prav tam.

¹⁰⁸ 3. člen Zakona o sodiščih (ZS) Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08, 96/09, 86/10 – ZINepS, 33/11, 75/12 – ZSPDLS-A, 63/13 in 17/15.

¹⁰⁹ Pavčnik (2014) Neodvisnost sodnikov. *Odvetnik* 10–14.

¹¹⁰ Prav tam.

da ustavne sodnike izvoli Državni zbor na predlog predsednika republike.¹¹¹ Ustava je ustavnim sodnikom omejila mandatno dobo, ki znaša devet let, kar pomeni, da nimajo trajnega mandata, ki ga sicer Ustava zagotavlja sodnikom rednih sodišč.¹¹² Zagotavlja pa jim časovno omejen in neponovljiv mandat. Ti dve možnosti sta tudi edini, ki zagotavljata neodvisnost sodnikov.¹¹³ Neodvisnost položaja ustavnega sodnika je zagotovljena tudi s tem, da je ustavni sodnik lahko razrešen le, če to sam zahteva, zaradi kaznivega dejanja ali zaradi trajne izgube delovne zmožnosti.¹¹⁴ Ustava določa tudi, kdaj je podana nezdržljivost funkcije ustavnega sodnika,¹¹⁵ in določa njegovo imuniteto, ki je enaka imuniteti poslancev Državnega zbora. Podani sta tako materialna kot tudi procesna imuniteta, o njej pa odloča Državni zbor.¹¹⁶ Organizacijska neodvisnost se kaže tudi v tem, da ustavni sodniki, v skladu z avtonomijo Ustavnega sodišča, sami izvolijo predsednika in podpredsednika Ustavnega sodišča.¹¹⁷

Omeniti je treba tudi vidik finančne neodvisnosti. Država mora zagotavljati sredstva in delovne pogoje, da lahko sodniki opravljajo svoje delo.¹¹⁸ To področje ureja 11. del ZUstS, ki ureja plače in druge prejemke ustavnih sodnikov. 8. člen zakona določa, da sredstva za delo Ustavnega sodišča določi Državni zbor na predlog Ustavnega sodišča. Sredstva so sestavni del državnega proračuna, o porabi teh sredstev pa samostojno odloča Ustavno sodišče.¹¹⁹ Novela ZUstS je uredila tudi vprašanje pravice do prejemanja nadomestila plače po prenehanju mandata ustavnega sodnika.

Pri odločanju ustavnih sodnikov prav tako velja načelo nepristranskosti. Pravico do nepristranskega sojenja zagotavlja Ustava v 23. členu o pravici do sodnega varstva. Ustavno sodišče je v svoji sodni praksi prevzelo t. i. objektivno-subjektivni test, ki ga uporablja tudi ESČP, v katerem ni treba izkazovati, da je sodnik dejansko pristranski, temveč zadošča, da so podane okoliščine, ki vzbudijo dvom v nepristranskost oz. bi

¹¹¹ 163. člen Ustave. Glej tudi: Kaučič (2006) Volitve in mandat sodnikov Ustavnega sodišča. V: XII. dnevi javnega prava. 411–436.

¹¹² 165. člen Ustave.

¹¹³ Testen, komentar k 165. členu Ustave, v: Šturm (ur.) (2002) *Komentar Ustave Republike Slovenije*. 1152.

¹¹⁴ 164. člen Ustave. Odloča Državni zbor na predlog predsednika republike.

¹¹⁵ 166. člen Ustave.

¹¹⁶ 167. člen Ustave.

¹¹⁷ 10. člen ZUstS.

¹¹⁸ Glej tudi odločbo Ustavnega sodišča U-I-60/06 z dne 9. 3. 2006.

¹¹⁹ 8. člen ZUstS.

vzbujale videz, da prihaja do nepristranskosti.¹²⁰ Pomen videza nepristranskosti je Ustavno sodišče poudarilo v več odločbah, med drugim tudi v odločbi Up-879/14-35, v kateri je odločalo o morebitni nepristranskosti predsednika Vrhovnega sodišča:

»Pri uresničevanju pravice do nepristranskega sojenja iz prvega odstavka 23. člena Ustave ni pomembno zgolj to, da je nepristranskost sojenja dejansko zagotovljena, temveč se mora ta odražati tudi navzven. Gre za t. i. videz nepristranskosti sojenja. Pomembno je torej, da sodišče pri postopanju v konkretni zadevi ustvarja oziroma ohrani videz nepristranskosti. V nasprotnem primeru je lahko ogroženo zaupanje javnosti v nepristranskost sodišč. Okoliščina, da se je predsednik Vrhovnega sodišča v javnem govoru odzval na kritike sodstva in pri tem kritiziral tudi izjave obsojenca o pritožbenem sodišču, za tem pa kot predsednik senata sodeloval pri odločanju o obsojenčevi zahtevi za varstvo zakonitosti zoper pravnomočno sodbo, vzbuja dvom v nepristranskost sojenja Vrhovnega sodišča.«¹²¹

Kljub temu da je v Ustavi določeno osnovno pravilo, da Ustavno sodišče deluje in odloča v polni sestavi, se mora kljub temu to pravilo umakniti pomembnejši zahtevi po nepristranskosti sodišča.¹²² Zaradi tega ZUstS ureja institut izločitve ustavnega sodnika. ZUstS v 31. členu tako pravi, da se ustavni sodnik lahko v posamezni zadevi izloči ob uporabi izločitvenih razlogov v postopkih pred sodišči, ki pa jih sam ZUstS konkretno ne navaja. V drugem odstavku pa določa dva razloga, ki ne moreta biti izločitvena razloga, in sicer sodelovanje pri sprejemanju predpisov ali splošnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil, pred izvolitvijo za ustavnega sodnika, in izražanje znanstvenega mnenja o pravnem vprašanju, ki je pomembno za postopek. Ustavni sodnik mora prenehati z delom takoj, ko izve za obstoj izločitvenega razloga, in to sporočiti predsedniku Ustavnega sodišča. Izločitev lahko zahtevajo tudi udeleženci v postopku, a le do začetka javne obravnave oz. do začetka nejavne seje, na kateri bo Ustavno sodišče o zadevi odločilo. O izločitvi ustavnega sodnika odloča Ustavno sodišče na plenarni seji, ker pa v tem primeru lahko pride do izenačenega izida glasovanja, je v zakonu dodeljen odločilni glas predsedniku Ustavnega sodišča.¹²³

¹²⁰ Več o tem Galič (2004) *Ustavno civilno procesno pravo*.

¹²¹ Odločba Ustavnega sodišča Up-879/14-35 z dne 20.4.2015.

¹²² Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 55.

¹²³ 33. člen ZUstS.

V literaturi je možno zaslediti stališče, da je treba biti pri izločanju ustavnih sodnikov bolj restriktiven in pazljiv kot pa pri izločanju sodnikov rednih sodišč. Razlogi za to so predvsem specifičen položaj Ustavnega sodišča, dejstvo, da je glas enega ustavnega sodnika manj odločilen kot glas sodnika rednega sodišča, izločenega sodnika ne more nihče nadomestiti, javna objava ločenih mnenj in poimenskega glasovanja.¹²⁴

Stališče o tem je zavzelo tudi Ustavno sodišče v eni izmed svojih odločb:¹²⁵

»Okoliščine, ki bi lahko samo vzbudile dvom v nepristranost nekaterih sodnikov, pa ne morejo biti razlog za to, da bi del zakonodaje ostal brez ustavnosodnega nadzora. Pri tem je treba upoštevati še, da je delo Ustavnega sodišča javno, njegove obrazložene odločbe pa so objavljene v Uradnem listu, zaradi česar je vsebina vsake odločitve izpostavljena presoji udeležencev in javnosti. V odločitvah Ustavnega sodišča je nadalje – drugače kot pri odločitvah drugih sodišč – navedeno, kako so glasovali posamezni sodniki, sodniki, ki so pri odločanju ostali v manjšini, pa glede pomembnejših vprašanj svoja stališča praviloma utemeljijo v ločenih mnenjih. Vse to zmanjšuje nevarnost pristranskosti pri odločanju Ustavnega sodišča.«

ESČP je v zadevi *Švarc in Kavnik proti Sloveniji*¹²⁶ ugotovilo kršitev nepristranskosti postopka, saj je ustavni sodnik, ki je odločal o dopustnosti ustavne pritožbe, na prvi stopnji sojenja sodeloval kot strokovni izvedenec. ESČP je zato presodilo, da je to vzbudilo objektivni dvom o njegovi nepristranskosti. To pa ni ugotovilo za ustavno sodnico, ki je bila v času prvostopenjskega sojenja njegova sodelavka na pravni fakulteti.

¹²⁴ Glej tudi: Krivic. V: Mavčič, Pavčnik (ur.) (2000) *Ustavno sodstvo*. 159.

¹²⁵ Odločba Ustavnega sodišča U-I-34/94 z dne 22. 1. 1998.

¹²⁶ *Švarc and Kavnik v. Slovenia*, App. No. 75617/01 z dne 8. 2. 2007.

5.4 Načelo kontradiktornosti

Načelo kontradiktornosti je eno izmed temeljnih načel sodnega odločanja. To načelo vsebuje tudi Ustava, in sicer v 22. členu o enakem varstvu pravic, v katerem določa, da je vsakomur zagotovljeno enako varstvo njegovih pravic pred sodiščem. Ustavno sodišče je v odločbi Up-321/96 zapisalo: *»Ustava v 22. členu zagotavlja pravico do enakega varstva pravic v postopku pred sodiščem. Iz te določbe izhaja zahteva po kontradiktornem postopku, v katerem je vsaki stranki dana možnost, da predstavi svoja stališča tako glede dejanske kot pravne podlage spora, da predlaga dokaze ter da se izjavi o navedbah nasprotne stranke ter rezultatih dokazovanja pod pogoji, ki je ne postavljajo v neenakopraven položaj nasproti drugi stranki. Zahteva po kontradiktornem postopku kot izrazu pravice do enakega varstva pravic mora biti spoštovana v vseh postopkih in v vseh fazah postopka – tudi v postopku za izdajo začasne odredbe.«*¹²⁷ Prav tako je to načelo vsebovano tudi v 6. členu EKČP o pravici do poštenega sojenja.¹²⁸

V literaturi je mogoče zaslediti predvsem dva vidika tega načela. Po prvem mora biti stranki omogočeno, da dejavno sodeluje v postopku in s tem vpliva na odločitev sodišča, kar zagotavlja določeno kvaliteto položaja stranke v razmerju do sodišča. Drugi vidik pa zahteva, da mora biti strankam zagotovljeno enakopravno obravnavanje, kar zagotavlja določeno kvaliteto položaja stranke glede na položaj nasprotne stranke.¹²⁹ ESČP tako iz 6. člena EKČP izpeljuje dve pravici, in sicer pravico biti slišan (angl. right to be heard) in pravico do enakosti orožij (angl. equality of arms).¹³⁰ Galič zato piše, da je izraz pravica do kontradiktornega postopka, ki ga uporablja tudi Ustavno sodišče, pomanjkljiv in bi bil bolj primeren izraz pravica do izjavljanja v postopku.¹³¹ Pravica do izjave, ki jo zagotavlja Ustava, je torej temeljno procesno jamstvo, ki zagotavlja, da je posameznik, o katerega pravicah in obveznostih se odloča, subjekt, ne pa le objekt postopka.¹³² Pravice do izjave ni mogoče uresničiti, če stranki ni zagotovljeno, da bo predhodno izvedela za procesna

¹²⁷ Odločba Ustavnega sodišča Up-321/96 z dne 15. 1. 1997.

¹²⁸ 6. člen EKČP.

¹²⁹ Galič (2004) *Ustavno civilno procesno pravo*.

¹³⁰ Prav tam.

¹³¹ Prav tam.

¹³² Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 56.

dejanja, glede katerih se ima pravico izjaviti, kar pomeni, da je pravica do informacije nujen predpogoj pravice do izjave.¹³³ Pomembna instituta pravice do informacije sta vročanje in pravica do vpogleda v sodni spis.

Načelo kontradiktornosti je temeljno procesno jamstvo, ki velja tudi v postopkih pred Ustavnim sodiščem. Ker gre tudi v teh postopkih za odločanje o pravicah in obveznostih strank, jim mora biti omogočeno, da imajo status subjekta tega postopka. Zaradi specifične narave in položaja Ustavnega sodišča pa je tudi tu ureditev drugačna kot v postopkih pred rednimi sodišči. Načelo kontradiktornosti ureja tudi ZUstS.¹³⁴ Tako 28. člen določa, da Ustavno sodišče pošlje nasprotnemu udeležencu zahtevo oz. pobudo in sklep o sprejetju pobude ter mu določi primeren rok za odgovor. S tem je tudi nasprotnemu udeležencu dana možnost, da se izjavi o zahtevi ali pobudi. Podobno ureja tudi 56. člen pri postopku o ustavni pritožbi, ki določa, da Ustavno sodišče, po sprejeti ustavni pritožbi, o tem obvesti organ, ki je izdal posamični akt. Ustavna pritožba se pošlje osebam, ki so bile udeležene v postopku izdaje izpodbijanega akta, da se o njej lahko izjavijo. Načelo kontradiktornosti je izpeljano tudi v 64. členu, ki ureja postopek ugotavljanja odgovornosti predsednika republike in se uporablja tudi v postopku obtožbe zoper predsednika Vlade in ministre. ZUstS v 4. členu tudi določa, da imajo udeleženci v postopku ves čas, ko teče postopek, pravico do vpogleda v spis.

O kontradiktornosti v postopku pred Ustavnim sodiščem je odločalo tudi ESČP v zadevi *Gaspari proti Sloveniji*.¹³⁵ V tej zadevi je prišlo do neuspešne vročitve ustavne pritožbe in sklepa o sprejemu ustavne pritožbe pritožnici zaradi napačno zapisanega naslova. ESČP je v sodbi zapisalo, da je dolžnost Ustavnega sodišča, da zagotovi stranki možnost sodelovanja v postopku in da se od sodišča pričakuje, da skrbno preveri, zakaj stranki ni bilo možno vročiti ustavne pritožbe.¹³⁶ Da pravica do seznanitve in podajanja pripomb ter stališč v postopku velja tudi v postopku pred ustavnimi sodišči, je ESČP odločilo že v zadevi *Milatova in drugi proti Češki republiki*.¹³⁷ ESČP je v tej zadevi poudarilo, da pošteno sojenje vsebuje tudi načelo kontradiktornosti in da morajo stranke imeti možnost izjasniti se o navedbah nasprotne stranke. Ni pa kršitev načela kontradiktornosti, če Ustavno sodišče ne

¹³³ Galič (2004) *Ustavno civilno procesno pravo*.

¹³⁴ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 56.

¹³⁵ *Gaspari v. Slovenia*, App. No. 21055/03, z dne 21. 7. 2009.

¹³⁶ Tratnik (2009) Nemožnost sodelovanja v postopku pred Ustavnim sodiščem. *Pravna praksa* 34–35.

¹³⁷ *Milatova and Others v. Czech Republic*, App. No. 61811/00 z dne 21. 6. 2005.

razpiše in izvede javne obravnave, saj postopek pred Ustavnim sodiščem ni enak postopku pred rednimi sodišči, ustavna sodišča namreč presojuje pravna vprašanja.¹³⁸

¹³⁸ Longar (2005) *Quis custodiet ipsos custodiet?* *Revus* 54–63.

5.5 Načelo kolegijskega odločanja

Pri odločanju Ustavnega sodišča je uveljavljeno načelo kolegijskega odločanja (načelo zbornosti sojenja). O najpomembnejših zadevah odločajo vsi sodniki na plenarni seji.¹³⁹ Ustava v 162. členu določa, da Ustavno sodišče odloča z večino glasov vseh sodnikov, razen če je z Ustavo ali zakonom drugače določeno. V istem členu tudi določa, da lahko o začetku postopka, na podlagi ustavne pritožbe, Ustavno sodišče odloča v ožji sestavi, ki je določena v ZUstS. Ta določa, da o tem odloči senat treh sodnikov Ustavnega sodišča na nejavni seji.¹⁴⁰ Zakon prav tako določa, da Ustavno sodišče o drugih vprašanjih odloča s sklepom z večino glasov navzočih ustavnih sodnikov, o ustavitvi postopka zaradi umika zahteve ali pobude pa odloči določeni sodnik posameznik.¹⁴¹

Ustava in zakon ne zahtevata, da Ustavno sodišče na plenarnih sejah odloča v popolni sestavi. Zaradi tega se postavlja vprašanje spoštovanja načela kolegijskega odločanja oz. načela zbornosti, saj morajo redna sodišča odločati vedno v polni sestavi senatov.¹⁴² To načelo velja tudi za tričlanske senate Ustavnega sodišča, zakon pa za plenarno sejo določa, da mora biti na nejavni seji oz. na javni obravnavi prisotna večina vseh sodnikov Ustavnega sodišča, s čimer se zagotavlja zbornost sojenja.¹⁴³ ZUstS v 41. členu določa, da se ustavni sodnik pri glasovanju ne sme vzdržati, obenem pa tudi ureja institut ločenega mnenja ustavnega sodnika, ki je lahko odklonilno (če se ne strinja z izrekom) ali pritrdilno (če se ne strinja z obrazložitvijo). Ustavni sodnik se lahko tudi pridruži ločenemu mnenju drugega ustavnega sodnika, lahko pa ločeno mnenje poda več ustavnih sodnikov skupaj. Institut ločenega mnenja je specifičnost odločanja Ustavnega sodišča, saj tega instituta redno sodstvo pri nas ne pozna, prav tako pri odločanju rednih sodišč ni znano, kako je odločil posamezni član sodnega senata, medtem ko se v odločbah Ustavnega sodišča navede tudi poimenski seznam ustavnih sodnikov, ki so glasovali za oz. proti odločitvi, ali pa so bili iz odločanja izločeni.

¹³⁹ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 57.

¹⁴⁰ 54. člen ZUstS.

¹⁴¹ 41. člen ZUstS.

¹⁴² Tratnik. V: Kaučič (ur.) (2012) *Pomen ustavnosti in ustavna demokracija*. 103–109.

¹⁴³ Prav tam.

Načelo kolegijskega odločanja je podrobneje razdelano v Poslovniku Ustavnega sodišča.¹⁴⁴ Poslovník tako ureja posvetovanje, glasovanje, obravnavanje zadev in sklic ter potek seje Ustavnega sodišča. Seje sklicuje predsednik v skladu z razporedom dela Ustavnega sodišča. Ustavno sodišče lahko o določenih zadevah odloča na dopisni seji, če temu nihče od ustavnih sodnikov ne nasprotuje. Predsednik na začetku seje ugotavlja sklepčnost (navzoča mora biti večina ustavnih sodnikov¹⁴⁵), nato pa se z večino glasov navzočih ustavnih sodnikov odloča o predlaganem dnevnem redu seje in o morebitnih predlogih sprememb dnevnega reda. Z večino glasov navzočih ustavnih sodnikov se odloča tudi o preložitvi odločanja na eno izmed naslednjih sej. Pri obravnavi vsake točke dnevnega reda ima najprej besedo sodnik poročevalec, nato pa vsak ustavni sodnik v smeri urinega kazalca. Po sklenjeni razpravi sledi glasovanje, ki je lahko preliminarno ali dokončno. Ustavni sodniki niso vezani na svoj glas pri preliminarnem glasovanju in ga lahko pri končnem glasovanju spremenijo, pri preliminarnem glasovanju se glasovanja lahko tudi vzdržijo. Dokončno glasovanje se lahko opravi le na podlagi osnutka odločbe, ki vsebuje izrek in obrazložitev, izjemoma pa se lahko opravi glasovanje na podlagi odločbe, ki vsebuje le izrek, določijo pa se ustavni sodniki, ki pripravijo obrazložitev. Ta se kasneje predloži vsem ustavnim sodnikom, da se o njej izrečejo, to je t. i. kroženje pred redakcijo. Če noben ustavni sodnik po prejemu obrazložitve ne predlaga, da se zadeva ponovno obravnava, Komisija za redakcijo, na podlagi te obrazložitve, pripravi končno besedilo odločbe. Prav tako lahko vsak ustavni sodnik predlaga ponovno odločanje (revotacijo) vse do odprave odločbe.

Poslovník Ustavnega sodišča določa tudi, da se poslovniška ureditev obravnavanja in odločanja smiselno uporablja tudi pri delu in odločanju senatov, če ni s poslovníkom drugače določeno. Tričlanski senat o sprejemu ustavne pritožbe v obravnavo odloča soglasno, če soglasja ni, pa o tem odločajo vsi ustavni sodniki.¹⁴⁶

¹⁴⁴ 60–63. člen Poslovnika Ustavnega sodišča.

¹⁴⁵ 35. člen ZUstS.

¹⁴⁶ 77. člen Poslovnika Ustavnega sodišča.

5.6 Načelo dispozitivnosti in razpravno načelo

Ustavno sodišče večinoma ne odloča po uradni dolžnosti, ampak odloča po tem, ko je začet postopek na podlagi vložene zahteve, pobude ali vloženga pravnega sredstva. V primeru vloženga pravnega sredstva – ustavne pritožbe Ustavno sodišče odloči, ali bo ustavno pritožbo sprejelo v obravnavo. V postopku pred Ustavnim sodiščem torej načeloma velja načelo dispozitivnosti. Načelo dispozitivnosti je značilno za civilnopravni postopek. ZPP tako v 2. členu določa, da v pravnem postopku sodišče odloča v mejah postavljenih zahtevkov. Načelo pomeni, da se postopek začne, teče in zaključi po volji strank, ki so tako dominus litis procesa.¹⁴⁷ To načelo se odraža tudi v določbah ZUstS. Tako v 25. členu ZUstS določa, da Ustavno sodišče ustavi postopek za oceno ustavnosti oz. zakonitosti, če predlagatelj pred sprejemom odločitve umakne zahtevo za oceno ustavnosti oz. zakonitosti. Ustavno sodišče tudi ustavi postopek za preizkus pobude ali postopek za oceno ustavnosti oz. zakonitosti, če pobudnik pobudo umakne pred sprejemom odločitve ali če pobudnik v zahtevanem roku ne da zahtevanih podatkov, ki so za pobudo določeni v 24. členu ZUstS. V 55.b členu pa določa, da se postopek za preizkus ustavne pritožbe in postopek odločanja o ustavni pritožbi ustavita, če pritožnik umakne ustavno pritožbo. Pritožnik oz. vlagatelj zahteve ali pobude je torej tisti, ki začne in konča postopek, kar je v skladu z načelom dispozitivnosti. Kljub temu pa 30. člen ZUstS določa, da Ustavno sodišče ni vezano na predlog iz zahteve oz. pobude, kar odpira prostor načelu oficialnosti.

V postopku pred Ustavnim sodiščem je uveljavljeno tudi razpravno načelo. Razpravno načelo je določeno v ZPP, in sicer v 7. členu, ki določa, da morajo stranke navesti vsa dejstva, na katera opirajo svoje zahtevke, in predlagati dokaze, s katerimi se ta dejstva dokazujejo. Razpravno načelo v čisti obliki določa, da so le stranke tiste, ki priskrbijo procesno gradivo.¹⁴⁸ ZUstS in Poslovnik Ustavnega sodišča vsebujeta več določb, ki urejajo razpravno načelo v postopku pred Ustavnim sodiščem. ZUstS v 24.b členu določa obvezno vsebino zahteve in pobude za oceno ustavnosti in zakonitosti – to so podatki, ki jih mora zahteva ali pobuda vsebovati,

¹⁴⁷ Ude (2002) *Civilno procesno pravo*. 108.

¹⁴⁸ Prav tam, 111.

sicer jo Ustavno sodišče zavrže. V 53. členu določa obvezne podatke, ki jih mora vsebovati vložena ustavna pritožba, in način vložitve ustavne pritožbe. 28. člen v tretjem odstavku določa, da lahko Ustavno sodišče s sklepom ustavi postopek, če predlagatelj zahteve ali pobudnik v določenem roku ne poda podatkov, ki so potrebni za nadaljevanje postopka. V 49. členu ZUstS napotuje na poslovnik Ustavnega sodišča, ki določa, katere podatke morajo vsebovati vloge v drugih zadevah iz pristojnosti Ustavnega sodišča. Poslovnik zato vsebuje priloge, ki določajo obvezne vsebine tako zahteve in pobude za oceno ustavnosti in zakonitosti ter ustavne pritožbe kot tudi vsebino drugih vlog, ki jih obravnava Ustavno sodišče.

Razpravno načelo ima korektiv v preiskovalnem načelu, po katerem lahko sodišče po uradni dolžnosti ugotavlja dejstva in izvaja dokaze, ki jih stranke niso predlagale.¹⁴⁹ Nekatere določbe ZUstS vsebujejo tudi izpeljavo preiskovalnega načela v delovanju Ustavnega sodišča. 26. člen tako določa, da ustavni sodnik, ki preizkusi vloženo pobudo za oceno ustavnosti in zakonitosti, zbere podatke in pojasnila, ki so potrebna za odločitev, ali naj Ustavno sodišče začne postopek. 28. člen pa določa, da lahko Ustavno sodišče pridobi potrebna pojasnila tudi od drugih udeležencev v postopku in od državnih organov, lokalnih organov in nosilcev javnih pooblastil ter tudi mnenja strokovnjakov, različnih organizacij, zasliši priče, izvedence in izvede druge dokaze ali pridobi posamezne dokaze od drugih sodišč ali drugih organov.

¹⁴⁹ Sklep Vrhovnega sodišča II Ips 432/2006, 7. člen ZPP.

5.7 Načelo oficialnosti in načelo koneksitete

Kot je že bilo zapisano v predhodnem poglavju, Ustavno sodišče praviloma ne more začeti in voditi postopkov po uradni dolžnosti, temveč le na zahtevo, pobudo ali pritožbo strank v postopku, ki pa lahko svoje vloge umaknejo in se s tem postopek ustavi. Ustavno sodišče je v sklepu U-I-55/10-7 o tem zapisalo:

»Ustavno sodišče postopka za oceno ustavnosti predpisa praviloma ne more začeti niti voditi po uradni dolžnosti. Pri tem postopek, sprožen z vložitvijo zahteve, ne pomeni izjeme od tega splošnega pravila. Tudi v tem postopku je predlagatelj dominus litis procesa – in sicer ne le ob vložitvi zahteve, temveč tudi v nadaljevanju.«¹⁵⁰

Kljub temu pa so med različnimi postopki pred Ustavnim sodiščem tudi redki primeri, kjer je uveljavljeno načelo oficialnosti. Načelo oficialnosti določa, da v določenih primerih sodišče odloča po uradni dolžnosti in začne oz. vodi postopek ne glede na voljo strank. Ustavno sodišče sicer ne more začeti postopka za oceno ustavnosti in zakonitosti po uradni dolžnosti (ex officio), to lahko stori le, če sta vloženi zahteva ali pobuda. Lahko pa po uradni dolžnosti po načelu koneksitete razširi postopek.¹⁵¹ Tako 30. člen ZUstS določa, da pri odločanju o ustavnosti in zakonitosti predpisa ali splošnega akta, izdanega za izvrševanje javnih pooblastil, Ustavno sodišče ni vezano na predlog iz zahteve oz. pobude, ampak lahko oceni tudi ustavnost in zakonitost drugih določb istega ali drugih predpisov ali splošnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil, katerih ocena ustavnosti ali zakonitosti ni bila predlagana v zahtevi oz. pobudi. Pogoji za to pa je, da so vse določbe v medsebojni zvezi (koneksiteta) ali da je to nujno za rešitev zadeve.¹⁵²

Ustavno sodišče je tako v odločbi U-I-12/97 zapisalo:

»Med pripravljalnim postopkom je Ustavno sodišče ugotovilo, da je v zvezi z napadeno določbo tudi del določbe tretjega odstavka 25. člena ZRLI in pa ugotovljena pravna praznina v ZRLI glede roka, v katerem mora Državni zbor po

¹⁵⁰ Sklep Ustavnega sodišča U-I-55/10-7 z dne 26. 1. 2012.

¹⁵¹ Kaučič. V: Grad, Kaučič, Zagorc (2016) *Ustavno pravo*. 591.

¹⁵² 30. člen ZUstS.

sprejemu predloga na predhodnem referendumu sprejeti zakon, s katerim uveljavi rešitev, sprejeto na referendumu. Ugotovilo je tudi, da je ocena ustavnosti obeh vprašanj nujna za rešitev zadeve – zlasti z vidika pravnega interesa pobudnikov, ki je odvisen od pravnih posledic referenduma. Zato je sklenilo, da v skladu s 30. členom ZUst oceni tudi ustavnost teh dveh vprašanj.»¹⁵³

Podobna ureditev velja tudi pri postopku z ustavno pritožbo. Za ta postopek drugi odstavek 59. člena ZUstS določa, da v primeru, če posamični akt, ki je izpodbijan z ustavno pritožbo, temelji na predpisu ali splošnem aktu, izdanem za izvrševanje javnih pooblastil, za katerega Ustavno sodišče oceni, da bi bil lahko protiustaven ali nezakonit, začne postopek za oceno ustavnosti oz. zakonitosti takšnega predpisa ali splošnega akta in odloči ob uporabi določb, ki urejajo postopek za oceno ustavnosti in zakonitosti tega akta.

Ustavno sodišče je tako v sklepu Up-386/15-18 odločilo:

»V postopku obravnavanja ustavne pritožbe se je zastavilo vprašanje ustavnosti ZFPPIPP. Na podlagi drugega odstavka 161. člena Ustave in drugega odstavka 59. člena Zakona o Ustavnem sodišču (Uradni list RS, št. 64/07 – uradno prečiščeno besedilo in 109/12 – v nadaljevanju ZUstS) lahko Ustavno sodišče v postopku z ustavno pritožbo oceni ustavnost predpisa ali splošnega akta, izdanega za izvrševanje javnih pooblastil, na katerem temelji izpodbijana odločitev. Ker je odločitev o ustavni pritožbi odvisna od odločitve o ustavnosti ZFPPIPP, je Ustavno sodišče začelo postopek za oceno njegove skladnosti z Ustavo v navedenem delu. Ustavno sodišče bo navedeni zakon presoјalo zlasti z vidika skladnosti z 22. in 25. členom Ustave.«¹⁵⁴

¹⁵³ Odločba Ustavnega sodišča U-I-12/97 z dne 8. 10. 1998.

¹⁵⁴ Sklep Ustavnega sodišča Up-386/15-18 z dne 12. 11. 2015.

5.8 Načelo pravnega interesa in pravovarstvene potrebe

Že Ustava v 162. členu določa, da predlagatelje zahteve za začetek postopka pred Ustavnim sodiščem določa zakon, kar pomeni, da lahko zahtevo vložijo le določeni predlagatelji, ki so naštetih v zakonu. Vsakdo pa lahko da pobudo za začetek postopka, pod pogojem, da izkaže svoj pravni interes.¹⁵⁵ ZUstS vprašanje pravnega interesa ureja v 24. členu. Tako kot Ustava tudi zakon določa, da pobudo za začetek postopka za oceno ustavnosti in zakonitosti lahko da, kdor izkaže pravni interes. V drugem odstavku določa, kdaj je pravni interes podan – to je takrat, ko akt, katerega oceno pobudnik predlaga, neposredno posega v njegove pravice, pravne interese ali pravni položaj.¹⁵⁶ Pravni interes je torej pogoj oz. procesna predpostavka, ki jo mora pobudnik izkazati, če želi, da bo Ustavno sodišče njegovo pobudo začelo obravnavati. To je razvidno tudi iz 24.b člena, ki določa obvezno vsebino pobude, med katerimi so tudi podatki, iz katerih je razvidno, da izpodbijani predpis neposredno posega v njegove pravice, pravne interese oz. njegov pravni položaj in tudi ustrezne listine, s katerimi utemeljuje svoj pravni interes. Če tega pobudnik ne izkaže, Ustavno sodišče pobudo zavrže. To pomeni, da nosi pobudnik trditveno in dokazno breme.¹⁵⁷ Pravni interes je prav tako pogoj, ki ga mora izpolniti vlagatelj ustavne pritožbe. Če pravnega interesa ne izkaže, se tudi ustavna pritožba zavrže.¹⁵⁸ Pravni interes je najmočnejše orožje Ustavnega sodišča, s katerim lahko zoži dostop do Ustavnega sodišča preko pobude za oceno ustavnosti in zakonitosti.¹⁵⁹ Ustavni sodnik Zobec je o tem zapisal, da se »pojmem pravnega interesa vse bolj oži in daje vtis požarnega zidu pred pretiranim ukvarjanjem z nepomembnimi, za kakovostno ustavnosodno presojo neproduktivnimi zadevami.«¹⁶⁰ Preko ožjega pojmovanja pravnega interesa naj bi poskušali obvladovati vedno večjo obremenitev Ustavnega sodišča. Preširoko pojmovanje pravnega interesa naj bi tudi preveč

¹⁵⁵ 162. člen Ustave.

¹⁵⁶ 24. člen ZUstS.

¹⁵⁷ Nerač (2005) Pravni interes za ustavnosodno presojo zakonov in drugih predpisov. *Revus* 42–73.

¹⁵⁸ 55.b člen ZUstS.

¹⁵⁹ Čebulj. V: Kaučič (ur.) (2012) *Pomen ustavnosti in ustavna demokracija*. 91–101.

¹⁶⁰ Zobec. V: Pavčnik, Novak (ur.) (2013) *(Ustavno)sodno odločanje*. 395–418.

posegalo v načelo delitve oblasti in kršilo načelo samoomejevanja Ustavnega sodišča.¹⁶¹

Tako kot za druge procesne predpostavke tudi za pravni interes velja, da mora biti podan ves čas postopka, ne samo v trenutku vložitve pobude.¹⁶² Na obstoj pravnega interesa pazi Ustavno sodišče po uradni dolžnosti. Pravni interes je konkretnije definirala sodna praksa Ustavnega sodišča, in sicer, da mora biti pravni interes neposreden, konkreten, lasten, osebni, praven, ugoditev pobudnikovemu predlogu pa mora privedi do spremembe njegovega pravnega položaja.¹⁶³ Splošen in abstrakten ali pa hipotetičen, še ne nastali, pravni interes ne zadošča, tako kot tudi ne ekonomski, politični, poslovni ipd. interesi, če jih pravo ne varuje.¹⁶⁴

Ustavno sodišče je v sklepu št. U-I-74/03 pomembno zaostri razlago pravnega interesa in dalo nov pomen pojmu »neposredno« iz 24. člena ZUstS. Dotedanje stališče je priznavalo pravni interes za izpodbijanje zakonske določbe že s tem, da je pobudnik dokazal uvedbo postopka, v katerem naj bi bila ta določba uporabljena.¹⁶⁵ Ustavno sodišče je v 6. točki tega sklepa zapisalo:

»Zato se je Ustavno sodišče odločilo pri razlagi določbe drugega odstavka 24. člena ZUstS dati nov pomen besedi "neposredno". Presojalo bo, ali izpodbijani zakonski določbi neposredno že posegata v pobudničin pravni položaj ali ne. S tem spreminja Ustavno sodišče dosedanje stališče, na podlagi katerega je široko priznavalo pravni interes za izpodbijanje zakonske določbe že na podlagi tega, da je pobudnik izkazal uvedbo postopka, v katerem naj bi bili izpodbijani zakonski določbi uporabljeni. V primerih, v katerih lahko pobudnik namen, ki ga zasleduje s pobudo, zavaruje v posamičnem postopku pred pristojnim sodiščem in nato z ustavno pritožbo pred Ustavnim sodiščem, ne izkazuje pravnega interesa za vložitev pobude.«

Ustavno sodišče je torej spremenilo stališče in ni priznalo pravnega interesa pobudnika, če ta ni že v rednih sodnih postopkih izkoristil vseh pravnih sredstev in v

¹⁶¹ Ribičič (2005) Pravni interes kot procesnopravna predpostavka. *Javna uprava* 608–629.

¹⁶² Nerad (2005) Pravni interes za ustavnosodno presojo zakonov in drugih predpisov. *Revus* 42–73.

¹⁶³ Zobec. V: Pavčnik, Novak (ur.) (2013) *(Ustavno)sodno odločanje*. 395–418.

Ribičič (2005) Pravni interes kot procesnopravna predpostavka. *Javna uprava* 608–629.

¹⁶⁴ Zobec. V: Pavčnik, Novak (ur.) (2013) *(Ustavno)sodno odločanje*. 395–418.

¹⁶⁵ Prav tam.

njih uveljavljaj protiustavnost izpodbijane norme.¹⁶⁶ Stališče o pravnem interesu je Ustavno sodišče še zožilo s sklepom U-I-54/06:

»Pri razlagi pojma neposrednega učinka predpisov na pravni položaj (drugi odstavek 24. člena ZUstS) mora Ustavno sodišče upoštevati, da morajo naslovniki pravnih norm domnevne kršitve človekovih pravic (vključno s kršitvami, ki temeljijo na predpisu, ki je v neskladju z Ustavo) vedno, ko je to mogoče, poskusiti odpraviti že pred pristojnimi sodišči, kar zagotavlja, da se bodo sodišča opredeljevala tudi do ustavnopravnih vprašanj. Le na ta način je lahko zagotovljeno resnično učinkovito varstvo človekovih pravic in s tem uresničitev namena 125. in 156. člena Ustave. Pobudnice bi lahko v sodnih postopkih od upravičenih prejemnikov podatkov zahtevale plačilo stroškov, ki so jih imele zaradi obveznosti iz izpodbijanih določb, vendar niso izkazale, da so to storile. Ko izpodbijani predpis ne učinkuje neposredno, se lahko pobuda vloži šele po izčrpanju pravnih sredstev zoper posamični akt, izdan na podlagi izpodbijanega predpisa, hkrati z ustavno pritožbo, pod pogoji iz 50. do 60. člena ZUstS.«

Ustavno sodišče je v tem sklepu zavzelo stališče, da ko obstaja možnost sprožitve sodnega postopka (čeprav je že na prvi pogled nesmiselna) in tega pobudnik ne izkoristi, ne moremo govoriti o neposrednem učinku in zato pobudnik nima neposrednega interesa.¹⁶⁷

V primeru iz 47. člena ZUstS, ko se zahteva presoja akta, ki je prenehal veljati v času vložitve zahteve ali pobude, niso pa bile odpravljene posledice njegove neustavnosti oz. nezakonnosti, je treba dokazati, da je izkazana pravovarstvena potreba po odločitvi Ustavnega sodišča.¹⁶⁸

»Ustavno sodišče je v sklepu št. U-I-174/05 z dne 13. 12. 2007 (Uradni list RS, št. 122/07 in OdlUS XVI, 87) sprejelo stališče, da se lahko tudi v primerih, ko se s pobudo zahteva presoja ustavnosti oziroma zakonitosti predpisa, ki je bodisi prenehal veljati že pred vložitvijo pobude bodisi po vložitvi pobude, pobuda vloži šele po izčrpanju pravnih sredstev zoper posamični akt, izdan na podlagi izpodbijanega predpisa, hkrati z ustavno pritožbo, pod pogoji iz 50. do 60. člena ZUstS. Iz razlogov, navedenih v citiranem sklepu, pobudnica ne izkazuje pravovarstvene potrebe iz 47.

¹⁶⁶ Prav tam.

¹⁶⁷ Zobec. V: Pavčnik, Novak (ur.) (2013) (Ustavno)sodno odločanje. 395–418.

¹⁶⁸ Sovdat (2016) Ustavno procesno pravo: praktikum. 61–62.

*člena ZUstS za oceno ustavnosti predpisov. Zato je Ustavno sodišče pobudo v tem delu zavrglo.*¹⁶⁹

Pravovarstvena potreba je potreba, da se pravno vprašanje razreši, in sicer zaradi konkretne potrebe. Če se pravni položaj za nikogar ne bi spremenil, pravovarstvene potrebe po odločanju ni.¹⁷⁰ Pregled ustavnosodne prakse kaže na to, da Ustavno sodišče ni vedno imelo enakega pogleda glede pravnega interesa in da je večkrat različno določalo merila za priznanje pravnega interesa vlagateljev.¹⁷¹ Prav tako kot pri pretirano širokem pojmovanju pravnega interesa pa bi tudi pri preozkem lahko prišlo do neustavnega posega v položaj pobudnikov.¹⁷²

¹⁶⁹ Odločba Ustavnega sodišča U-I-54/06 z dne 27. 5. 2009.

¹⁷⁰ Krivic. V: Mavčič, Pavčnik (ur.) (2000) *Ustavno sodstvo*. 126.

¹⁷¹ Testen, komentar k 162. členu Ustave, v: Šturm (ur.) (2002) *Komentar Ustave Republike Slovenije*. 1143–1146.

¹⁷² Ribičič (2005) Pravni interes kot procesnoppravna predpostavka. *Javna uprava* 608–629.

5.9 Načelo sorazmernosti

Načelo sorazmernosti je izvedbeno načelo ustavnega načela pravne države. Uveljavilo se je kot eden od najpomembnejših instrumentov ustavnosodne presoje, saj je ključno za vzpostavitev ustreznega ravnovesja med nasprotujočimi si pravicami in interesi, ki jih zagotavlja Ustava.¹⁷³ Kljub tej pomembni vlogi pa načelo sorazmernosti ni neposredno zapisano v Ustavi. Izpeljano je iz 2. člena Ustave, ki določa, da je Slovenija pravna in socialna država. Iz te ustavne določbe izhaja več ustavnih načel, splošno sprejeto stališče pa je, da je eno izmed načel pravne države tudi načelo sorazmernosti.¹⁷⁴ To je poudarilo tudi Ustavno sodišče v svoji ustavnosodni praksi:

»Z navedenim besedilom 20. člena je v Ustavo izrecno vgrajeno načelo sorazmernosti, ki je tudi sicer priznано kot splošno ustavno načelo, izvedeno iz načela pravne države.«¹⁷⁵

Tudi ESČP šteje načelo sorazmernosti za eno izmed temeljnih načel EKČP, čeprav tudi v Konvenciji to načelo ni izrecno zapisano. ESČP je to načelo izpeljalo iz drugih določb Konvencije, in sicer na podlagi razlage.¹⁷⁶

Načelo sorazmernosti in iz njega izpeljana metoda tehtanja se nanašata na položaj, ko mora Ustavno sodišče presojati o dopustnosti omejevanja ustavnih pravic.¹⁷⁷ Temeljni pomen načela sorazmernosti je v tem, da prepoveduje prekomerne posege države v človekove pravice in svoboščine. V primerih, ko Ustava dopušča omejevanje ustavnih pravic ali pa njihovo urejanje z zakonom,¹⁷⁸ načelo sorazmernosti zahteva, da ne sme priti do prekomernega omejevanja.¹⁷⁹

Ustavno sodišče pri odločanju, ali je omejitev ustavne pravice dopustna, uporablja testa legitimnosti in sorazmernosti, kot je razvidno iz odločbe U-I-219/03:

¹⁷³ Wedam Lukić. V: Pavčnik (ur.) (2009) *Pravna država*. 185–220.

¹⁷⁴ Prav tam.

¹⁷⁵ Odločba Ustavnega sodišča U-I-18/93 z dne 11. 4. 1996.

¹⁷⁶ Wedam Lukić. V: Pavčnik (ur.) (2009) *Pravna država*. 185–220.

¹⁷⁷ Novak. V: Pavčnik, Novak (2013) *(Ustavno)sodno odločanje*. 103–172.

¹⁷⁸ 15. člen Ustave.

¹⁷⁹ Wedam Lukić. V: Pavčnik (ur.) (2009) *Pravna država*. 185–220.

»Poleg tega, da lahko poseg v človekove pravice temelji le na ustavno dopustnem cilju (tretji odstavek 15. člena Ustave), je treba po ustaljeni ustavnosodni presoji vselej oceniti še, ali je ta v skladu z načeli pravne države (2. člen Ustave), in sicer s tistim izmed teh načel, ki prepoveduje prekomerne posege države tudi v primerih, ko se z njimi zasleduje ustavno dopusten cilj (splošno načelo sorazmernosti). Oceno, ali gre za prekomeren poseg, opravi Ustavno sodišče na podlagi t. i. strogega testa sorazmernosti. Ta test obsega presojo treh vidikov posega: 1) ali je poseg sploh nujen (potreben); 2) ali je ocenjevanj poseg primeren za doseg zasledovanega cilja; 3) ali je teža posledic ocenjevanega posega v prizadeto človekovo pravico proporcionalna vrednosti zasledovanega cilja oziroma koristim, ki bodo zaradi posega nastale (načelo sorazmernosti v ožjem pomenu oziroma načelo proporcionalnosti). Šele če poseg prestopi vse tri vidike testa, je ustavno dopusten (odločba Ustavnega sodišča št. U-I-18/02 dne 24. 10. 2003, Uradni list RS, št. 108/03 in OdlUS XII, 86).«

Poseg v človekove pravice mora torej najprej temeljiti na ustavno dopustnem cilju, sredstva, ki jih država uporabi, pa morajo biti pravno dopustna,¹⁸⁰ kar sestavlja test legitimnosti. Če je odgovor na to pritrdilen, mora poseg prestopiti še test sorazmernosti, ki je sestavljen iz treh delov. Poseg mora biti 1. nujno potreben za doseg cilja, 2. primeren, tj. smiseln, razumen, uporaben in možen za doseg cilja ter 3. poseg ne sme biti zunaj razumnega razmerja do družbene ali politične vrednosti cilja oz. mora biti vzpostavljeno sorazmerje med prizadetostjo ustavne pravice posameznika in koristjo, ki se s tem pridobi za varstvo pravic drugih (načelo sorazmernosti v ožjem pomenu).¹⁸¹

Ustavno sodišče s testom sorazmernosti odloča pri vprašanjih, ali je pri določenih posegih država nedopustno posegla v pravico posameznika. Poleg tega pa se načelo sorazmernosti uporablja tudi pri vprašanjih razmerja med posameznimi pravicami in ustavno varovanimi interesi. V teh primerih Ustavno sodišče odloča, kako daleč je mogoče varovati neko ustavno pravico v razmerju do pravic drugih.¹⁸² Tako pri ustavnih pritožbah Ustavno sodišče velikokrat odloča, ali je sodišče dalo pravici ene stranke preveliko težo v razmerju do druge stranke in s tem

¹⁸⁰ Wedam Lukić. V: Pavčnik (ur.) (2009) *Pravna država*. 185–220.

¹⁸¹ Prav tam.

¹⁸² Prav tam.

nesorazmerno poseglo v pravico druge stranke.¹⁸³ Vprašanje sorazmernosti pa se pojavlja tudi v povezavi z odločanjem o načelu enakosti.¹⁸⁴

¹⁸³ Wedam-Lukić (2009) Načelo sorazmernosti v ustavnosodni presoji. *Podjetje in delo* 1350–1356.

¹⁸⁴ Prav tam.

5.10 Dokončnost, nepreklicnost in obveznost odločitev Ustavnega sodišča

Kot določa 41. člen ZUst, pritožba zoper odločbe Ustavnega sodišča ni dovoljena. To je skladno s položajem, ki ga Ustavno sodišče ima v hierarhiji državnih in sodnih organov, saj nad Ustavnim sodiščem ni višje sodne instance, ki bi lahko odločala o pritožbi. S tem je omejeno načelo instančnosti, ki sicer velja v postopkih pred rednim sodstvom. Vloženo pritožbo zoper odločbo Ustavnega sodišča Ustavno sodišče zavrže, prav tako zoper odločbo Ustavnega sodišča ni mogoče vložiti ustavne pritožbe ali drugih pravnih sredstev.¹⁸⁵

To je razvidno tudi iz sodne prakse Ustavnega sodišča, ki je večkrat potrdilo to stališče:

»Odločanje o ustavni pritožbi je torej le oblika ustavnosodnega nadzora nad posamičnimi akti drugih državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, kadar se z njimi posega v človekove pravice ali temeljne svoboščine. Iz takšne ustavne opredelitve namena in pravne narave ustavne pritožbe izhaja, da ustavna pritožba zoper odločbe samega Ustavnega sodišča ni mogoča. Iz navedenih razlogov je Ustavno sodišče ustavne pritožbe zavrglo.«¹⁸⁶

»Ustavna pritožba ni pravno sredstvo, s katerim bi bilo mogoče izpodbijati odločitve ustavnega sodišča, ne glede na to, ali imajo značaj splošnega ali posamičnega akta. Ustavno sodišče je že sprejelo stališče, da odločba ustavnega sodišča, izdana v postopku ocene ustavnosti in zakonitosti predpisov, po svoji vsebini ni posamičen akt, ki bi ga bilo mogoče izpodbijati z ustavno pritožbo (glej sklep št. Up-271/98 z dne 28. 10. 1998). Tudi če bi odločitev ustavnega sodišča imela naravo posamičnega akta, kot to zatrjujejo pritožniki, ustavna pritožba ni dopustna. Ustavna pritožba je posebno pravno sredstvo, ki je dopustno zoper posamične akte drugih državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, kadar se z njimi posega v človekove pravice ali temeljne svoboščine.«¹⁸⁷

Ustavno sodišče je v svoji praksi zavzelo tudi stališče, da obnova postopka pred Ustavnim sodiščem ni mogoča in da smiselna uporaba določb postopkovnih zakonov

¹⁸⁵ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 63–70.

¹⁸⁶ Sklep Ustavnega sodišča Up-271/98 z dne 17. 9. 1998.

¹⁸⁷ Sklep Ustavnega sodišča U-I-12/97 z dne 8. 10. 1998.

ne pomeni, da se lahko v postopku pred Ustavnim sodiščem uveljavljajo pravna sredstva, ki niso izrecno določena v zakonu.¹⁸⁸ Kljub temu pa je Ustavno sodišče v zadevi Up-54/10 razveljavilo že sprejeto odločitev in ponovno odločilo zaradi očitne administrativne napake Ustavnega sodišča v postopku obravnave ustavne pritožbe.¹⁸⁹

ZUstS v 1. členu določa, da so odločbe Ustavnega sodišča obvezne. Obveznost odločb Ustavnega sodišča izhaja iz nekaterih določb Ustave, in sicer zlasti iz tretjega odstavka 160. člena ter prvega in drugega odstavka 161. člena Ustave ter nekaterih ustavnih načel, predvsem načela pravne države in načela delitve oblasti.¹⁹⁰ Kot je Ustavno sodišče zapisalo v odločbi U-I-163/99, je zakonodajalec dolžan izvršiti odločbe Ustavnega sodišča:

»V sistemu delitve oblasti je Ustavno sodišče organ sodne veje oblasti. Ustavno sodišče ima v primerjavi z drugimi sodišči, ki izvršujejo sodno funkcijo, posebne pristojnosti (160. in 161. člen Ustave). Je tisti državni organ, ki presoja ustavnost predpisov zakonodajne veje oblasti kakor tudi ustavnost in zakonitost predpisov izvršilne veje oblasti in tako v okviru svoje pristojnosti najbolj neposredno vstopa v medsebojna razmerja s temi organi. Iz ustavno opredeljenega položaja izhaja pooblastilo Ustavnemu sodišču, da pri izvrševanju svojih pristojnosti s pravno obvezujočimi učinki razlaga ustavne določbe; v tej funkciji je Ustavno sodišče "varuh Ustave". Zakonodajalca ustavnosodna razlaga Ustavnega sodišča obvezuje, kar izhaja že iz temeljev načela delitve oblasti. Zato je zakonodajalec dolžan izvršiti odločbo Ustavnega sodišča, sicer krši določbo 2. člena (načela pravne države) in tretjega odstavka 3. člena Ustave (načelo delitve oblasti), na kar je Ustavno sodišče že večkrat opozorilo.«¹⁹¹

Nasprotovanje oziroma neizvrševanje ustavnosodnih odločitev pomeni kršitev načela pravne države.¹⁹²

¹⁸⁸ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 63–70. Glej tudi sklep Ustavnega sodišča Up-915/07-20 z dne 3. 7. 2008 in sklep Ustavnega sodišča U-I-223/09, Up-140/02 z dne 14. 4. 2011.

¹⁸⁹ Sovdat (2016) *Ustavno procesno pravo: praktikum*. 63–70.

¹⁹⁰ Sovdat (2015) Zavezujoča narava odločb Ustavnega sodišča. *Podjetje in delo* 1374–1387.

¹⁹¹ Odločba Ustavnega sodišča U-I-163/99 z dne 23. 9. 1999.

¹⁹² Mavčič (2000) *Zakon o Ustavnem sodišču s pojasnili*. 67.

5.11 Načelo samoomejevanja Ustavnega sodišča

Načelo samoomejevanja Ustavnega sodišča temelji na načelu delitve oblasti. Nobena veja oblasti ne sme doseči večje moči v razmerju do druge veje oblasti, če za to nima ustavne podlage in pristojnosti.¹⁹³ V teoriji in praksi se pojavljajo vprašanja poseganja Ustavnega sodišča v zakonodajno vejo oblasti, s tem, ko namesto razveljavitve zakona Ustavno sodišče tudi normativno poseže v pristojnost drugih vej oblasti.¹⁹⁴ To se povezuje tudi s t. i. »sodniškim aktivizmom« in vlogo Ustavnega sodišča kot »pozitivnega« in »negativnega« zakonodajalca.

Pri samoomejevanju Ustavnega sodišča je v literaturi možno zaznati več pogledov. Cerar se zavzema za to, da se mora Ustavno sodišče odreči skušnjavi, da bi postalo »politična instanca«. Le z ustreznim samoomejevanjem bi, po njegovem mnenju, Ustavno sodišče lahko ostalo t. i. »institucija zaupanja«, v katero bi imela širša javnost zaupanje. Navaja tri načine, na katere bi se Ustavno sodišče lahko samoomejevalo: restriktivno sklicevanje na splošna ustavna oz. pravna načela, Ustavno sodišče naj se ne zgleduje pretirano po praksi tistih ustavnih sodišč, ki so izrazito močna po svojem položaju in pristojnostih ter Ustavno sodišče naj se izogiba obrazložitvam, s katerimi, bolj ali manj sugestivno, zakonodajalcu ponuja normativne rešitve za urejanje družbenih razmerij.¹⁹⁵

Po Bugariču spada slovensko Ustavno sodišče med aktivistična ustavna sodišča, saj ustavna in zakonska pooblastila tolmači zelo široko in pogosto razveljavlja odločitve parlamenta, ki je demokratično izvoljen organ, kar sproža vprašanja o legitimaciji Ustavnega sodišča za razveljavljanje odločitev organa, ki ima neposredno demokratično legitimnost.¹⁹⁶ Zgodovina je sicer pokazala na nevarnosti, ki jih lahko povzroča neomejena moč neposredno izvoljenega organa, in pomen, ki ga imajo ustavne in sodne omejitve te moči. Kljub temu pa je aktivizem Ustavnega sodišča lahko nevaren, saj preko sodnega aktivizma v odločanje Ustavnega sodišča vdira politično odločanje. V povezavi s tem omenja doktrino političnih vprašanj, s katero Ustavno sodišče določa merila, na podlagi katerih presoja, ali gre v dani zadevi za

¹⁹³ Šinkovec (1998) Samoomejevanje ustavnih sodišč. V: *IV. dnevi javnega prava*. 173–184.

¹⁹⁴ Prav tam, glej tudi Bugarič (1998) Ustavna sodišča. *Teorija in praksa* 287–305.

¹⁹⁵ Cerar (1997) Slovensko ustavno sodišče. *Teorija in praksa* 953–968.

¹⁹⁶ Bugarič (1998) Ustavna sodišča. *Teorija in praksa* 287–305.

politično vprašanje in v tem primeru o zadevi ne odloča. Gre za način, na kateri Ustavno sodišče samo omeji vprašanja, o katerih odloča.¹⁹⁷ Bugarič kot obliko samoomejitve Ustavnega sodišča navaja tudi to, da naj bi se Ustavno sodišče manj sklicevalo na »kvaziteoretične koncepte in doktrine«.

Šinkovec meni,¹⁹⁸ da se Ustavno sodišče pogosto poslužuje ugotovitvenih odločb, s katerimi ne razveljavi norme zaradi neustavnosti, ampak v izreku poda pravilno razlago norme. Ta tendenca naj bi kazala na to, da Ustavno sodišče prevzema zakonodajno funkcijo. Novo vsebino norme bi moral dati zakonodajalec, Ustavno sodišče pa bi se moralo zadovoljiti s tem, da tako normo razveljavi.¹⁹⁹ Poudarja tudi določbo 40. člena ZUstS, po katerem lahko Ustavno sodišče določi, kateri organ naj izvrši odločbo in na kakšen način. Veljalo bi izpostaviti razvpito odločbo, s katero je Ustavno sodišče ustanovilo občino Ankaran in ki je bila zaradi nespoštovanja načela delitve oblasti in samoomejevanja Ustavnega sodišča deležna številnih kritik.²⁰⁰

Načelo samoomejevanja Ustavnega sodišča je pomembno tudi v povezavi z vprašanjem pravnega interesa pri pobudi za oceno ustavnosti in zakonitosti. Ribičič piše, da je izkazovanje pravnega interesa ustavna omejitev, ki preprečuje, da bi si Ustavno sodišče samovoljno prisvajalo pristojnosti, ki so pridržane za politično, tj. parlamentarno odločanje.²⁰¹ Preširoko priznavanje pravnega interesa (oz. priznavanje pravnega interesa vsem, brez omejitev) pa bi lahko vodilo v prakso, ki bi pomenila kršenje načela samoomejevanja Ustavnega sodišča in načela delitve oblasti.²⁰²

¹⁹⁷ Prav tam. Glej tudi odločbo Ustavnega sodišča U-I-266/95 – ločeno mnenje sodnika Zupančiča: »Doktrina političnega vprašanja predvideva, da pred ustavna sodišča ne prihajajo vprašanja, ki so predmet političnega procesa.«

¹⁹⁸ Šinkovec (1998) Samoomejevanje ustavnih sodišč. V: *IV. dnevi javnega prava*. 173–184.

¹⁹⁹ Prav tam.

²⁰⁰ Odločba Ustavnega sodišča U-I-114/11-15 z dne 9. 6. 2011.

²⁰¹ Ribičič (2005) Pravni interes kot procesnopravna predpostavka. *Javna uprava* 608–629.

²⁰² Več o problematiki pravnega interesa: Nerad, komentar k 162. členu Ustave, v: Šturm (ur.) (2011) Komentar Ustave Republike Slovenije Dopolnitev – A. 1524–1529.

6. SKLEP

Ustavno sodišče je najvišji organ sodne oblasti za varstvo ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Njegove pristojnosti in postopek odločanja so določeni z Ustavo, ZUstS, Poslovníkom Ustavnega sodišča in drugimi splošnimi akti. Najpomembnejši pristojnosti Ustavnega sodišča sta presojanje ustavnosti in zakonitosti zakonov ter drugih predpisov in odločanje o ustavnih pritožbah zaradi kršitev temeljnih človekovih pravic in svoboščin.

Postopek ustavnosodnega odločanja urejajo tudi nekatera procesna načela. Prav tako kot v drugih sodnih postopkih veljajo temeljna ustavna procesna jamstva, poleg tega pa tudi nekatera specifična načela ustavnosodnega odločanja. Temeljni načeli postopka pred Ustavnim sodiščem sta načeli ustavnosti in zakonitosti. Ustavno sodišče mora odločati v skladu s pristojnostmi in ustavnopravnim položajem. Tudi v postopku ustavnosodnega odločanja veljajo načela javnosti, neodvisnosti, nepristranskosti, kontradiktornosti in načelo kolegijskega odločanja. Zaradi posebnega ustavnega položaja Ustavnega sodišča, ki ni redno sodišče, ampak vrhovni organ za presojo ustavnosti, se pri teh načelih pojavljajo nekatere posebnosti. Načelo nepristranskosti se tako v skladu z določbami EKČP dojema drugače kot pri postopkih pred rednimi sodišči, prav tako so pomembne razlike tudi pri kolegijem odločanju oz. načelu zbornosti. Ustavnemu sodišču tako ni potrebno vedno odločati v popolni sestavi, kot to velja za redna sodišča. ESČP je poudarilo tudi pomembnost spoštovanja načela kontradiktornosti pri odločanju ustavnih sodišč in obveznost odločanja v razumnem roku. Strankam mora biti tudi v postopkih pred Ustavnim sodiščem omogočeno, da imajo status subjekta postopka. Ustavno sodišče le izjemoma razpiše javno obravnavo in večinoma odloča na nejavnih sejah, spoštovanje načela javnosti pa se zagotavlja z javno objavo odločitev Ustavnega sodišča. Nekatera klasična procesna jamstva pa, zaradi narave odločanja Ustavnega sodišča in ustavnega položaja tega organa, v postopku pred Ustavnim sodiščem ne veljajo (kot npr. načelo instančnosti in pravica do pritožbe).

Postopki pred Ustavnim sodiščem se večinoma začnejo v skladu z dispozitivnim načelom, vendar pa ima Ustavno sodišče tudi možnost, da začne postopek *ex officio*

po načelu koneksitete. Pri samem odločanju je daleč najpomembnejše načelo sorazmernosti, predvsem ko mora Ustavno sodišče tehtati med več pravicami in interesi, oz. ko presoja posege v človekove pravice in temeljne svoboščine. Zelo pomembno je tudi načelo pravnega interesa in pravovarstvene potrebe, saj je pravni interes tista procesna predpostavka, preko katere Ustavno sodišče najbolj omejuje dostop do Ustavnega sodišča. Pri tem je treba paziti, da ne bi preozka interpretacija pravnega interesa preveč omejila pravice do dostopa na Ustavno sodišče, preširoka pa bi lahko bila v nasprotju z načelom samoomejevanja Ustavnega sodišča. Odločbe Ustavnega sodišča so dokončne, nepreklicne in obvezne, kar je skladno z ustavnopravnim položajem Ustavnega sodišča.

Ustavno sodišče je v 25 letih obstoja tudi spreminjalo prakso oz. razlago nekaterih naštetih načel. Ustavno sodišče je spreminjalo interpretacijo načela pravnega interesa in pravovarstvene potrebe. Pravni interes je interpretiralo ožje in s tem omejilo število pobud, ki jih Ustavno sodišče vsebinsko obravnava. Razlago pravnega interesa je predvsem zaostriло glede vprašanja neposrednosti oz. konkretnosti pravnega interesa.²⁰³ Na uporabo nekaterih načel so vplivale tudi sodbe ESČP, kot npr. sodba *Gaspari proti Sloveniji*,²⁰⁴ s katero je ESČP potrdilo velik pomen spoštovanja načela kontradiktornosti tudi v postopkih pred Ustavnim sodiščem. Prav tako je ESČP v sodbi *Švarc in Kavnik proti Sloveniji*²⁰⁵ strožje presojalo vprašanje izločitve ustavnega sodnika in s tem povezanega načela nepristranskosti. Ustavno sodišče je dopolnilo tudi razumevanje 41. člena ZUstS, ki določa, da pritožba zoper odločbe Ustavnega sodišča ni mogoča. Ustavno sodišče še vedno ne dovoljuje obnove kot izrednega pravnega sredstva zoper odločbe Ustavnega sodišča, vendar pa je zaradi administrativne napake razveljavilo svojo odločbo in ponovno odločilo v tej zadevi. Ustavno sodišče je iz ustavnih določb o pravni državi in na podlagi prakse drugih primerljivih ustavnih sodišč razvilo bogato judikaturu glede testa in načela sorazmernosti, ki je postalo eno od najpomembnejših načel ustavnosodnega odločanja. Druga načela ustavnosodnega odločanja so bolj odvisna od zakonske in poslovniške ureditve ter jih Ustavno sodišče skozi svojo prakso neposredno ne obravnava oz. spreminja.

²⁰³ Glej Nerad, komentar k 162. členu Ustave, v: Šturm (ur.) (2011) *Komentar Ustave Republike Slovenije Dopolnitev* – A. 1525 in nasl.

²⁰⁴ *Gaspari v. Slovenia*, App. No. 21055/03, z dne 21. 7. 2009.

²⁰⁵ *Švarc and Kavnik v. Slovenia*, App. No. 75617/01 z dne 8. 2. 2007.

7. LITERATURA IN VIRI

7.1 Literatura

1. Androjna, Vilko in Kerševan, Erik: UPRAVNO PROCESNO PRAVO, GV Založba, Ljubljana 2006.
2. Bugarič, Bojan: Ustavna sodišča v srednji in vzhodni Evropi med sojenjem in politiko, v: Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja, 35 (1998) 2, str. 287-305.
3. Cerar, Miro: Slovensko ustavno sodišče – med pravom in politiko, v: Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja, 34 (1997) 6, str. 953-968.
4. Dežman, Zlatko in Erbežnik, Anže: KAZENSKO PROCESNO PRAVO REPUBLIKE SLOVENIJE, GV Založba, Ljubljana 2003.
5. Galič, Aleš in Betetto, Nina: EVROPSKO CIVILNO PROCESNO PRAVO, GV Založba, Ljubljana 2011.
6. Grad, Franc, Kaučič, Igor in Zagorc, Saša: USTAVNO PRAVO, Pravna fakulteta, Ljubljana 2016.
7. Kaučič, Igor (ur.): DVAJSET LET USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE – POMEN USTAVNOSTI IN USTAVNA DEMOKRACIJA, Pravna fakulteta, Ljubljana 2012.
8. Kaučič, Igor: Volitve in mandat sodnikov ustavnega sodišča, v: XII. dnevi javnega prava; I. dnevi javnega sektorja: Portorož, 7.-9. Junij 2006, (2006), str. 411-436.
9. Kaučič, Igor, Pavlin, Primož in Bardutzky, Samo (ur.): USTAVNA REFORMA USTAVNEGA SODSTVA, Zbornik gradiv 2008-2011, Ministrstvo za pravosodje, Ljubljana 2011.
10. Kelsen, Hans: DIE VERFASSUNGSGESETZE DER REPUBLIK ÖSTERREICH: MIT EINER HISTORISCHEN ÜBERSICHT UND KRITISCHEN ERLÄUTERUNGEN, F. Deuticke, Dunaj 1920.
11. Longar, Matija: Quis custodiet ipsos custodies? : pravica do poštenega sojenja pred ustavnimi sodišči, v: Revus: revija za evropsko ustavnost, 5 (2005), str. 54-63.

12. Mavčič, Arne: ZAKON O USTAVNEM SODIŠČU S POJASNILI, Založba Nova revija, Ljubljana 2000.
13. Nerad, Sebastian: INTERPRETATIVNE ODLOČBE USTAVNEGA SODIŠČA, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2007.
14. Nerad, Sebastian: Pravni interes za ustavnosodno presojo zakonov in drugih predpisov, v: Revus: revija za evropsko ustavnost, 4 (2005), str. 42-73.
15. Pavčnik, Marijan: ARGUMENTACIJA V PRAVU, GV Založba, Ljubljana 2013.
16. Pavčnik, Marijan in Mavčič, Arne (ur.): USTAVNO SODSTVO, Cankarjeva založba, Ljubljana 2000.
17. Pavčnik, Marijan in Novak, Aleš (ur.): (USTAVNO)SODNO ODLOČANJE, GV Založba, Ljubljana 2013.
18. Pavčnik, Marijan: Neodvisnost sodnikov, v: Odvetnik: glasilo Odvetniške zbornice Slovenije, 16 (2014) 5, str. 10-14.
19. Pavčnik, Marijan (ur.): PRAVNA DRŽAVA, GV Založba, Ljubljana 2009.
20. Pavčnik, Marijan: TEORIJA PRAVA, 5., pregledana in dopolnjena izdaja, GV Založba, Ljubljana 2015.
21. Ribičič, Ciril: Pravni interes kot procesnoppravna predpostavka v postopkih pred ustavnim sodiščem, v: Javna uprava, 41 (2005) 2/3, str. 608-629.
22. Sovdat, Jadranka: USTAVNO PROCESNO PRAVO – PRAKTIKUM, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2016.
23. Sovdat, Jadranka: Zavezujoča narava odločb Ustavnega sodišča, v: Podjetje in delo, 41 (2015) 6/7, str. 1374-1387.
24. Šinkovec, Janez: Samoomejevanje ustavnih sodišč, v: IV. dnevi javnega prava, Portorož, 9. In 10. junij 1998 (1998), str. 173-184.
25. Šturm, Lovro (ur.): KOMENTAR USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE, Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana 2002.
26. Šturm, Lovro (ur.): KOMENTAR USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE: DOPOLNITEV – A, Fakulteta za državne in evropske študije, Kranj 2011.

27. Teršek, Andraž: Ustavna demokracija in konstitucionalizem: (evropska) izhodišča in onkraj njih, v: X. dnevi javnega prava, Portorož, 14.-16. junij 2004 (2004), str. 451-474.

28. Tratnik, Andreja: Nemožnost sodelovanja v postopku pred ustavnim sodiščem, v: Pravna praksa, 28 (2009) 31/32, str. 34-35.

29. Ude, Lojze: CIVILNO PROCESNO PRAVO, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2002.

30. Wedam-Lukić, Dragica: Načelo sorazmernosti v ustavnosodni presoji, v: Podjetje in delo, (2009) 6/7, str. 1350-1356.

7.2 Pravni viri

1. Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 69/04, 69/04, 68/06, 47/13 in 47/13).

2. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Uradni list RS MP, št. 7-41/1994).

3. Zakon o pravdnem postopku (Uradni list RS, št. 73/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08 – ZArbit, 45/08, 111/08 – odl. US, 57/09 – odl. US, 12/10 – odl. US, 50/10 – odl. US, 107/10 – odl. US, 75/12 – odl. US, 40/13 – odl. US, 92/13 – odl. US, 10/14 – odl. US, 48/15 – odl. US, 6/17 – odl. US in 10/17).

4. Zakon o sodiščih (Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08, 96/09, 86/10 – ZJNepS, 33/11, 75/12 – ZSPDSL-A, 63/13 in 17/15).

5. Zakon o splošnem upravnem postopku (Uradni list RS, št. 24/06 – uradno prečiščeno besedilo, 105/06 – ZUS-1, 126/07, 65/08, 8/10 in 82/13).

6. Zakon o Ustavnem sodišču (Uradni list RS, št. 64/07 – uradno prečiščeno besedilo in 109/12).

7. Poslovnik Ustavnega sodišča (Uradni list RS, št. 86/07, 54/10 in 56/11).

7.3 Odločbe in sklepi Ustavnega in Vrhovnega sodišča Republike Slovenije

1. Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-266/95 z dne 20.11.1995, Uradni list RS, št. 69/95 in OdlUS IV, 116.
2. Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-18/93 z dne 11.4.1996, Uradni list RS, št. 25/96 in OdlUS V, 40.
3. Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-34/94 z dne 22.1.1998, Uradni list RS, št. 18/98 in OdlUS VII, 14.
4. Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-12/97 z dne 8.10.1998, Uradni list RS, št. 82/98 in OdlUS VII, 180.
5. Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-163/99 z dne 23.9.1999, Uradni list RS, št. 59/99, Uradni list RS, št. 80/99 in OdlUS VIII, 209.
6. Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-60/06 z dne 9.3.2006, Uradni list RS, št. 1/2007 in OdlUS XV, 84.
7. Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-114/11-15, z dne 9.6.2011, Uradni list RS, št. 47/2011 in OdlUS XIX, 23.
8. Odločba Ustavnega sodišča št. Up-879/14-35 z dne 20.4.2015, Uradni list RS, št. 30/2015.
9. Sklep Ustavnega sodišča št. U-I-54/06 z dne 27.5.2009, Uradni list RS, št. 47/2009 in OdlUS XVIII, 25.
10. Sklep Ustavnega sodišča št. Up-321/96 z dne 15.1.1997, OdlUS VI, 80.
11. Sklep Ustavnega sodišča št. Up-271/98 z dne 17.9.1998 (neobjavljen).
12. Sklep Ustavnega sodišča št. U-I-74/03 z dne 23.10.2003, Uradni list RS, št. 108/2003 in OdlUS XII, 84.

13. Sklep Ustavnega sodišča št. Up-915/07-20 z dne 3.7.2008 (neobjavljen).
14. Sklep Ustavnega sodišča št. U-I-223/09, Up-140/02 z dne 14.4.2011, Uradni list RS, št. 37/2011 in OdlUS XIX, 21.
15. Sklep Ustavnega sodišča št. U-I-55/10-7 z dne 26.1.2012 (neobjavljen).
16. Sklep Ustavnega sodišča št. Up-386/15-18 z dne 12.11.2015 (neobjavljen).
17. Sklep Vrhovnega sodišča II Ips 432/2006.

7.4 Sodbe ESČP

1. Ruiz-Mateos v Spain, App. No. 12952/87 z dne 23.6.1993.
2. Süßmann v Germany, App. No. 20024/92 z dne 16.9.1996.
3. Klein v Germany, App. No. 33379/96 z dne 27.7.2000.
4. Milatova and Others v. Czech Republic, App. No. 61811/00 z dne 21.6.2005.
5. Švarc and Kavnik v. Slovenia, App. No. 75617/01 z dne 8.2.2007.
6. Gaspari v. Slovenia, App. No. 21055/03 z dne 21.7.2009.